

ЭНГ ОЛИЙ ҲУҚУҚ ЭГАЛАРИ

Эй уйда кекса онаси ёки отаси ва ёки қариндошларидан ишга яроқсиз, ожиз, ногирон бир кишиси бор бўлган ғофил! Ушбу ояти карималарда кекса ота-онага меҳр-шафқат қилишга айри-айри беш қарра амр этилмоқда.

Ҳа, дунёда юксак ҳақиқатлардан бири ота ва оналарнинг фарзандлари-

га бўлган меҳр-шафқатларидир. Энг олий ҳуқуқ ҳам уларнинг меҳр-шафқатларига жавобан ҳурмат кўриш ҳақларидир. Чунки улар ҳаётларини камоли лаззат-ла фарзандларининг ҳаёти учун фидо этиб сарфлайдилар. Шундай экан, ҳар бир фарзанд, у муҳтарам, содиқ, фидокор инсонларга холисона ҳурмат ва сиймога хизмат билан ризоликларини олмоғи ва қалбларини хушнуд этмоғи керак. Амаки ва амма ота ҳукмидадир, тоға ва хола она ҳукмидадир.

Эй тирикчилик дардига мубтало инсон! Билгинки, сенинг уйингдаги баракот устуни, раҳмат василаси ва мусибатни даф этувчилар уйингдаги ўша сен ёқтирмаётган кекса ёки кўр яқинларингдир. Зинҳор: «Тирикчилигим оғир, етказолмаяпман», демагин. Чунки улар туфайли келадиган баракот бўлмаса эди, сенинг тирикчилигинг баттар оғирлашар эди. Ҳаётда бунинг кўп қатъий далиллари учраган.

Нихоят даражада Раҳмон, Раҳим, Латиф ва Карим ва буюк қудрат ва саховат эгаси бўлган Холиқимиз қақалоқларни дунёга келтираётганида орқаларидан ризқларини ҳам гоят латиф бир суратда юбориб, кўкраклардан оғизларига етказиб бергани каби, болалардек бўлиб қол-

«Парвардигорингиз, фақат Ўзигагина қўлик этишингизни ва ота-онага яхшилик қилишингизни қатъий ҳукм этди. Агар уларнинг бирлари ёки иккиси ҳузурингизда кексаликка етса, уларга «уф» деманг ва қичқирманг. Ва уларга юмшоқ сўзланг! Уларга меҳрдан хокисор бағрингизни юмшоқ қилинг! Ва: «Парвардигоро, улар мени гўдақлигимда тарбиялаганлари сабабли уларга раҳм эт», деб дуо қилинг!»
(Исро, 23—25-оятлар мазмуни).

ган ва болалардан ҳам зиёда марҳаматга лойиқ ва шафқатга муҳтож қарияларнинг ризқларини ҳам баракот суратида юборади. Уларни боқишни тамагир ва бахил инсонларга юкламайди.

Устоз алломалардан бирлари ҳаётида рўй берган бир ажиб воқеани шундай ҳикоя қилган эдилар: «Менинг яқин дўстларим биладилар: икки-уч йил аввал ҳар кунлигимга яримта нон (қишлоғимизнинг нони кичкина бўлади) тайин қилиб олган эдим. Кўпинча нон етмай ҳам қолар эди. Кейин қаёқдандир тўрт мушук меникига меҳмон бўлиб келишди. Энди яримта нон менга ҳам, уларга ҳам ета бошлади. Кўпинча ортиб ҳам қоларди. Хуллас, бу ҳол бир неча бор такрорланганидан кейин қаноат ҳосил қилдимки, мен мушукларнинг баракотидан истифода этмоқда эдим. Қатъийан эълон қиламанки, улар менга юк бўлмади.

улар мендан эмас, мен улардан миннат олардим».

Эй инсон! Модомики оддий бир ҳайвон инсонларнинг хонадонига меҳмон бўлиб келган вақт баракотга сабаб бўлаётган бўлса, махлуқотнинг муқаррами бўлмиш инсон ва инсонларнинг энг мушаррафи

бўлмиш аҳли имон ва имон аҳлининг ҳурмат ва марҳаматга энг лойиғи бўлмиш ожиз ва ногирон кексалар ҳамда ногирон кексаларнинг ичида шафқат, хизмат ва муҳаббатга энг зиёда лойиқ ва мустаҳақи қариндошлар, қариндошлар ичида ҳам энг ҳақиқий дўст ва энг содиқ севувчи бўлмиш ота ва она кексалик вақтларида сен билан бир уйда турсалар, қай даража баракотга васила, раҳматга восита бўлишларини билавер. Бунинг устига, «Бели букилган кексаларингиз бўлмаганида эди, балолар сел каби устингизга ёғиларди», ҳадисининг маъносига кўра, улар ўзинг билмаган қанчадан-қанча мусибатнинг даф бўлишига сабабчи эканликларини эслагин.

Бошқа бир ҳадис маъносига кўра, «Сен ота-онангни ҳурмат қилмасанг, фарзандинг ҳам сенга хизмат қилмайди. Агар охиратингни севсанг, мана, сенга муҳим бир хазина: уларга хизмат қил, ризоликларини топ. Агар дунёни севсанг, бунинг учун ҳам уларни мамнун қилгинки, улар туфайли ҳаётинг роҳатли ва ризқинг баракотли бўлсин».

Тафсири китоблари асосида
Усмон ШОМАНСУР
тайёрлади.

МУНДАРИЖА

Қарияларни қадрлаймиз
Усмон ШОМАНСУР
Энг олий ҳуқуқ эгалари 1

Саҳобалар ҳаёти
Абдусаттор аш-ШАЙХ
Абдуллоҳ ибн Масъуд 4

Мулоҳаза
Баҳодир НУРМУҲАММАД
Нега мақтанамиз? 6

Насиҳат
Фозил ЗОҲИД
Имон тақозоси 9

Сўранг, жавоб берамиз 13

Тафаккур
Тоҳир МАЛИК
Шудринг томчилари 14

Ҳолат
Кечикиш 19

Шеърят
Садриддин САЛИМ БУХОРИЙ
Инсон қалби меҳр булоғи 20
Фарид УСМОН
Дарахтлар 21
Ибодулла АҲРОР
Илм иста 21
Ёқуб УМАР
Туюқлар 21
Дилфуза ХОЛЛИЕВА
Ҳидоят қил 21

Хотира
Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН
Зиммамиздаги қарз 24

Адабиёт
Акмал АВАЗ
Узук 28

Амри маъруф
Қуръонни ўрганиш ва ўргатиш 30

Дастурхон
Офият бўлсин 32

Журналимиз саҳифаларида оят ва ҳадислар берилаётгани учун уни ножоиз жойларга ташламаслигингизни сўраймиз

Хабарлар

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

7

Япония мусулмонлари маркази

Кейинги йилларда японларнинг Ислам динига қизиқиши кучайган. Натижада мамлакатда Қуръони каримнинг японча маъно таржимаси ва бошқа исломий китоблар тақчил бўлиб қолди.

Амри маъруф

Абдул МУТАЛЛИБ ДҮСТҚУЛ ўғли

8

ОДАМЛАРНИНГ ХАТОСИНИ КЎРГАНДА

Одамларнинг хатоларини кўрганда, фасод ишларига гувоҳ бўлганда, ўз хатоларимизни қидирайлик. Астафидуллоҳ, дейлик.

Дарсхона

Муҳаммад СИДДИҚ

12

АЗОН ВА ИҚОМАТ

Азон айтишда лаҳн қилиш макруҳдир. Лаҳн тажвид талабларини бузишдир. Азон ва иқоматда «Аллоҳ» лафзидаги «а» товушини ва «акбар» лафзидаги биринчи ва иккинчи «а» товушларини чўзиб айтиш кўпол хатодир. Қасддан бундай айтган кишининг имони хатарда қолади.

Оила одоби
Муҳаммад АҲМАД КАНЪОН

16

ЭР-ХОТИНЛИК АСОСЛАРИ

Уйланмоқчи бўлган йигит қизнинг фақат юзи ва икки кафтини кўриши мумкин. Ундан бошқа жойларни кўриши мумкин эмас.

Хотира
Аъзам ЎКТАМ

24

ЧИРОЙЛИ ВОҚЕА

Мен бу ҳикояни ҳаяжон ичра овозим титраб айтиб бердим. Ҳаммага қаттиқ таъсир қилди. Фақат Стефания Украинес исмли жувон:

— Атайлаб тўқилганга ўхшайди, — деди қулиб. — Исломнинг афзаллигини исботлаш учун бошқа чиройлироқ воқеани олса ҳам бўлади-ку?

Юрган дарё
Маҳкам МАМАДАЛИЕВ

22

ҚОҲИРАНИНГ МАСЖИДЛАРИ

Қоҳирадаги яна бир ноёб масжид Али ибн Абу Толибнинг ўғли имом Ҳусайн масжидидир. 969 йилда қурилган бу нодир архитектура ансамбли 102 та устун устига ўрнатилган. Эни 40 метр, узунлиги 120 метр.

Тиббиёт бурчаги
Н.ВҮКЕР

28

САБЗАВОТ ШАРБАТЛАРИ ДАРДЛАРГА ДАВО

Бедани овқат ўрнида истеъмом қилиш кишига умрининг охиригача тансиҳатлик, куч-ғайрат бахш этади, бу ҳолда тананинг юқумли касалликларига қаршилик кўрсатиш қобилияти ҳам ниҳоятда юксак бўлади.

«HIDOYAT»

Ойлик диний-ижтимоий,
илмий-адабий нашр

Муассис

Ўзбекистон мусулмонлари идораси

Бош муҳаррир

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

Таҳрир ҳайъати

Абдурашид қори БАҲРОМ
Фозил қори СОБИР
Абдулазиз МАНСУР
Абдураззоқ ЮНУС
Анвар ТУРСУН
Муҳаммад Шариф ЖУМАН
Юсуфжон ИСҲОҚ
Эркин МАЛИК
Сирожиддин АҲМАД
Абдуқаюм ҲИКМАТ
Нуримон АБУЛҲАСАН
Абдулжалил ХҲЖАМ
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Исомиддин ОЛИМ ШАЙХ

Муқовани

Абдулбоқи ИМОМХОН ўғли тайёрлади.
Бадий муҳаррир
Хайруллоҳ ҚУДРАТУЛЛОҲ ўғли
Тартибловчи
Қудрат ЖУМА ўғли
Компютерчи
Нилуфар СОБИРЖОН қизи
Мусаҳҳиҳа
Волида ПИРНАФАС қизи

Тарғибот-ташвиқот марказлари:
Фарғона вилояти — 8. 3732. 24-25-28
Директори Салоҳиддин Нуриддин
Андижон вилояти — 8. 3742. 24-34-04
Директори Ўктам ҳожи Умурзоқ
Қашқадарё вилояти — 8. 37522. 4-64-06
Директори Бозоров Рустам

Манзилимиз: 700069, Тошкент шаҳри,
Зарқайнар 18-берккўча, 47а-уй, Тел: 40-17-97.
Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот
қўмитасида рўйхатга олинган.
Гувоҳнома рақами 00079.
Босишга 2002 й. 25 мартда руҳсат берилди. Бос-
махонага 2002 йил 26 мартда топширилди. Қо-
ғоз бичими 84x108^{1/16}. Адади 7752 нусха. 63-сон
буюртма. «KONI NUR» МЧЖда босилди. Ман-
зили: Тошкент, Муқимий к., 178-уй.

Баҳоси келишилган нарҳда.
Макет асл нусхаси Pentium-III
компютерида сақлаланди.

Қўлёзмалар қайтарилмайди, тақриз қилинмайди.
Мақолалар хат орқали юборилганда исми шариףлар
тўлиқ ёзилиши, манзил тўғри кўрсатилиши шарт.

Абдусаттор аш-ШАЙХ

АБДУЛЛОҲ ИБН МАСЪУД

Қуръон соҳибларининг ва Ислому фақиҳларининг улуғи
(вафоти ҳижрий 31-32 йил)

Абдуллоҳ ибн Масъуднинг насаби:

Абдуллоҳ ибн Масъуд ибн Ғофил ибн Ҳабиб ибн Шамх, ибн Фаҳр ибн Маҳзум, ибн Соҳила ибн Коҳил ибн Ҳорис ибн Тамим ибн Саъд ибн Ҳузайл ибн Мудрика (Мудриканинг исми Амрдир) ибн Илёс ибн Музирр.

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам унга «Абу Абдурраҳмон» деган куняни берганлар. Заҳабий Алқамадан, Алқама ибн Масъуддан келтиради: «Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам

фарзандим туғилишидан илгари мени «Абу Абдурраҳмон» деган куня билан номлаган эдилар».

Аммо ибн Масъуднинг лақаби онасининг номи билан танилган бўлиб, «ибн Умми Абд» деб ҳам айтиларди.

Отасининг исми Масъуд ибн Ғофил ибн Ҳабиб ибн Шамх ибн Фаъ... эди.

Онасининг исми Умми Абд бинти Абд Вадд ибн Саваа ибн Ҳуарим ибн Соҳила ибн Коҳил ибн Ҳорис ибн Тамим ибн Саъд ибн Ҳузайл ибн Мудрика ибн Илёс ибн Музиррдир.

Онасининг онаси, яъни, момоси Ҳинд бинти Абд ибн Ҳорис ибн Зухро ибн Килабдир.

Насаб силсиласидан аён бўладики, Абдуллоҳ ота-онаси насаби жиҳатидан ҳузалийдир, она тарафидан Бани Зухрога қариндошдир.

Отасининг иттифоқи

Масъуд ибн Ғофил жоҳилият даврида Абд ибн Ҳорис ибн Зухро билан иттифоқ тузган эди. Бу иттифоқдан, яъни, Масъуд ибн Ғофилнинг Абдуллоҳнинг она тарафидан момосининг насаби билан иттифоқда бўлиши Масъуднинг бе-

БИРИНЧИ БЎЛИМ

гоналар билан иттифоқ тузмаганлиги, балки ўз қариндошлари — Абдуллоҳнинг онаси Умми Абднинг оталари билан иттифоқ тузганлиги равшан бўлади.

Демак, Абдуллоҳ ибн Масъуд насаб жиҳатидан ҳузалий, иттифоқчиликка кўра зуҳрийдир.

Ҳузайл қабиласи

Ҳузайл аднонийлардан бўлиб, улар Ҳузайл ибн Мудрика ибн Илёс ибн Музирр ибн Низар ибн Муъадд ибн Аднон жамоасидир. Уларнинг диёри Сурот деб номланган. Сурот Тоиф вилоятига чегара Ғазвон тоғи билан ёнма-ён жойлашган.

Ҳузайл жамоасининг (катта) ерлари ва қуйироқда Макка ва Мадина оралиғидаги Нажд ва Тухома тарафидан оқиб келувчи сувлари бўлган. Ҳузайл жамоаси иккита уруғдан: Саъд ибн Ҳузайл ва Лиҳён ибн Ҳузайлдан иборат эди. Ислому даврида улар бир неча мулкликларга ажралиб кетдилар ва улар учун тайинли қароргоҳ қолмади. Ҳузайл жамоасидан бир қабила Африқодаги Божа ноҳиясида қўним топди, улар султон қўшинига аскарликка ёлланган эди. Иккинчи тоифа Миер ерларидаги тоғ ёнбағирларида яшарди. Улар қўним топган манзиллар ва диёрлар қуйидагилардир: Урна, Урфа, Батну Нўъмон, Нахла, Рахил Автос ва бошқалар. Улар эгалик қилган сув манбалари номлари: Ал-Мажоз, Ар-Ражиъ, Биъру Маъуна.

Уларнинг «Сувоъ» деб номланган ўнга яқин бутлари бўлиб, шу бутларга ибодат қилишарди, зиёратига боришарди. Ҳижрий 8-йилда Амр ибн Ос бу бутларни парчалатди (Бу маълумотлар Умар Ризо Кахоланинг «Муъжаму қабойил-лил-араб» асаридан қисқартириб олинди).

Зухро жамоаси

Зухро жамоаси Қурайш насландир. Улар Ислому тарихида Ҳошим жамоасидан кейин асосий ўринда туради. Зухро жамоаси ичида Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг оналари Омина бинти Ваҳбнинг бобоси Абдуманоф ҳам бор эди. Ҳамза ибн Абдулмуттолибнинг онаси Ҳола, Абдуллоҳ ибн Арқам, Саъд ибн Абу Ваққос, Абдурраҳмон ибн Авф ҳам Зухро жамоасидандир.

Давами. Боиланиши ўтган сонда.

Абдуллоҳ қаерда таваллуд топди?

Ҳақиқатга яқинроғи шуки, Абдуллоҳ отасининг иттифоқдоши бўлган Зухро жамоси чодир тиккан жойда дунёга келди. Чунки Масъуд, олдин эслатилганидек, жоҳилият даврида Зухро жамоси билан иттифоқдош эди. Шунингдек, Абдуллоҳ розийаллоҳу анҳу Исломни қабул қилган пайтда ёш бола бўлиб, отаси Исломдан аввал дунёдан ўтган эди. «Исломдан аввал» дейишига сабаб — Абдуллоҳнинг отаси Масъуд нубувватга гувоҳлик берган кишилар ҳақидаги ривоятларда тилга олинмаган, ҳолбуки, унинг онаси Умми Абд «Саҳобийят» китобида кўрсатилган манбаларда зикр қилинади.

Умми Абднинг Исломга кириши

Ибн Саъд Абдуллоҳ ибн Масъуднинг онаси Умми Абднинг шундай деганини айтади: «Исломни қабул қилдим ва Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга байъат қилдим».

Умми Абд Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламини витр намозиди рукуъдан олдин қунут дуосини ўқиётганларида кўрганини ривоят қилади.

Ибн Абдул Барр бу ҳадисни муснади билан Алқамадан келтириб, Абдуллоҳ ибн Масъуд шундай ривоят қилганини айтади: «Онамни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурига, у киши витр намозини қандай ўқишларини кўриб келиш учун жўнатдим. Онам пайғамбар алайҳиссалом ҳузурларида бўлиб, сўнгра Расулуллоҳнинг витрни қай тариқа адо этганларини айтиб берди: «Кечанинг охирида витр намозини ўқидилар. Аввалги ракатда «Саббиҳ исми Раббикал аъло»ни, иккинчи ракатда «Кул йа аййуҳал кофирун»ни замм қилдилар. Кейин қаълага ўтириб, салом бермасдан учинчи ракатга турдилар. Учинчи ракатда «Кул хуваллоҳу аҳад, Аллоҳус-сомад, лам йалид, валам йуулад ва лам йакунлаҳу куфуван аҳад»ни замм қилдилар. Сўнгра «Аллоҳу акбар» деб қунутни ва Аллоҳ хоҳлаган дуони ўқидилар. Кейин «Аллоҳу акбар» деб рукуга эгилдилар».

Ибн Саъд зикр қилишича, Умар розийаллоҳу анҳу муҳожир аёлларнинг жумласида ибн Масъуднинг онаси Умму Абдга ҳам совға тайин этган. «Агар мол кўпайса, ҳар бир кишига албатта тўрт минг дирҳам белгилар эдим, — дейди Умар ибн Хаттоб. — Минг дирҳам унинг сафари учун, минг дирҳам аҳлига қолдириши учун ва минг дирҳам оти ва ҳачири учун». Умар розийаллоҳу анҳу муҳожир аёллардан София бинти Абдулмуттолиб учун олти минг дирҳам, Асмо бинти Умайс учун минг дирҳам, Умму Кулсум бинти Ақба учун минг дирҳам ва Абдуллоҳ ибн Масъуд

уднинг онаси Умми Абд учун минг дирҳам тайин қилди.

Абдуллоҳнинг укалари

Масъуд ибн Ғофилнинг учта фарзанди бор эди: Абдуллоҳ, Утба, Умайс.

Утба ибн Масъуд Абдуллоҳ ибн Масъуднинг ота-онаси бир туғишган укасидир. У Маккада бўлиб, ҳабаш ерига иккинчи ҳижрат қилганлар ичида ҳам бор эди. Кейин Мадинага қайтиб, Уҳуд жангида қатнашди.

Утба олим, фақиҳ эди. Зухрийнинг шундай деганлиги ривоят қилинади: «Бизнингча, Утба Абдуллоҳдан фақиҳроқ эди. Лекин у кўп яшамади». Утба розийаллоҳу анҳу Умар халифалиги даврида вафот этди. Абдуллоҳ укаси Утбанинг дунёдан ўтгани ҳақидаги хабарни эшитгач, кўзларидан ёш тўкиб, деди: «Бу иш Аллоҳнинг раҳматидир, Одам фарзанди унга эгалик қилолмайди».

Абдуллоҳнинг йиғлаётганини кўриб:

— Йиғлаясизми? — дейишди.

— Ҳа, — деди у. — Утба туғишган укам эди. Расулуллоҳ билан бирга бўлган дўстим эди, Умар ибн Хаттобдан сўнг мен учун энг суюкли киши эди.

Утба Мадинаи Мунавварада дунёдан кўз юмди. Унинг жанозасини Умар ибн Хаттоб ўқиди.

Энди Абдуллоҳ ибн Масъуднинг яна бир укаси Умайсга келсак, биз кўриб чиққан улуғ мусулмон шахслар ҳақидаги китобларда ва таржимаи ҳолларда Умайс ибн Масъуд ҳаётига тегишли маълумотлар учрамади.

Абдуллоҳнинг хотини Зайнаб

Зайнабнинг насл силсиласи:

Зайнаб бинти Абдуллоҳ ибн Муовия ибн Атоб ибн Асад ибн Ғозира ибн Хутойт ибн Жушам-Сақиф. Демак, Зайнаб Муовия ас-Сақфийнинг қизидир.

У ривоят қилган ҳадиснинг санад йўллари: Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан Абдуллоҳ ибн Масъуддан ва Умар ибн Хаттобдан ривоят қилган. Зайнабдан ўғли Абу Убайда ва Зайнабнинг исми зикр қилинмаган жияни ва Амр ибн Ҳорис ибн Аби Зирор ва унинг ўғли Муҳаммад ибн Амр ёки Абдуллоҳ ибн Амр ва Буср ибн Саид ва Убайд ибн ас-Саббақ ривоят қилган).

Аёлларнинг масжидга чиқиши хусусида у ривоят қилган ҳадис:

Абдуллоҳнинг хотини Зайнабдан ривоят қилинади. «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга шундай дедилар: «Агар сизлардан бирортангиз масжидга чиқса, хушбўй таратмасдан келсин».

(Давоми ўнинчи бетда)

Баҳодир НУРМУҲАММАД

НЕГА МАҚТАНАМИЗ?

Инсоннинг табиати қизиқ. Айниқса, кундалик турмушнинг икир-чикирлари, ҳою-ҳаваслари, зебу зийнатлари ичра ҳаёт дастурини, умр мазмуни ва мезонини йўқотиб қўйган кишидан ғалати ҳолатлар кузатилади. Баъзи бир тоифа одамлар табиатида мақтаниш кучли бўлади. Нимасига мақтанади? Нимани ё кимни мақтайди? Таассуфки, имонини эмас. Чексиз куч-қудрат эгаси Аллоҳ таолони ёки гўзал фазилатлар соҳиби Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни эмас.

Шайтоний гурур кўнглига ўрнашган киши гоҳида еган-ичганини, анвойи, хилма-хил нознеъматлардан тановул этганини кекириб мақтанади. Неъмат Соҳибини эса, ҳар вақт ҳам эслайвермайди. Аниқроғи, Эга мутлақо ҳаёлига келмайди.

Ҳалол-покиза ейим-ичимлар тановулидан жисмининг ҳақини адо этиб, уни ўринли семиртирган кишининг мақтанчоқлигига чидаш мумкин. Нарӣ борса, инсон-да, деган истисно билан бепарво қаралар, эҳтимол.

Аммо бугунги кунда қалби тоза мусулмон киши ҳазм қила олмайдиган бир ҳолат мавжуд. У ҳам бўлса ҳаром еб, ҳаром ичиб, шуларни айтиб мақтаниш касаллигидир. Онг ва шуурни, шарқона муомала-муносабат ўрнини нотайин, савобсиз тушунча ва амаллар эгаллаганки, бунинг оқибати яхшилик бўлмайди.

Айрим аёллар, ўрта ёш ёки кексайган кишиларнинг ҳаром ичкиликларни қачон, қа-ерда ва қанча ичиб, қанақа ҳу-зур-ҳаловат оғушида осмону фалакларга парвоз этганидан мақтаниб сўзлаганларини кўпчилик эшитгандир, ҳойнаҳой.

Шулар мақталадиган сифатларми? Ичкилик билан маст-аластлик, алмойи-алжойи алжираш билан мақтаниш қачон пайдо бўлди ўзи? Бизнинг аждодларимиз, табаррук боболаримиз-

нинг боболари бунақа эмас эдилар! Илоҳий йўл-йўриқларга хилоф амали билан мақтаниб, гуноҳ ботқоғига баттар ботиб бораётганини бу киши биладими? Билмаса, биладиганлар билдирсин. Негаки, ўша адашган гумроҳ банданинг сўзига, амалига биз гувоҳмиз. Зиммамизда амри маъруф, наҳйи мункар бор.

Худди шунга монанд, ер юзига ёмонлик уруғини экаётган, дунёнинг турли тарафидаги покдил инсонлар қалбини тиним-

сиз безовта этаётган гиёҳвандлик, нашавандлик ҳам инсоният бошига битган балодир. Бу афюннинг истеъмолию кайфсафоси билан кимларнингдир кўзини ўйнатиб, ўзини эркинроқ, илғорроқ кўрсатиб мақтаниш аҳмоқлик эмасми?

Жиддий ўйлаб қаралса ёки оломоннинг сўзларига қулоқ тутилса, кўпинча, айнан имон-этиқодли инсоннинг ҳаёт йўлига, турмуш тарзига мутлақо тескари ифлосликлар билан мақтанаётган кишиларга дуч келинади.

Қандайдир зинокор бир йигитча тенгқурининг ҳавасини келтириш мақсадида, ўзининг нақадар шоввозлигини кўз-кўз этиш ниятида тинимсиз сўзлайди. Уят-андиша, ҳаё-ибо нелигини бил-

майди, мақтанаверади. Эҳтимол, ҳаёсизлиги, танини сотиб кун кўриш билан мақтанадиган, ўзини илғор, бошқани қолақ санайдиган аёллар ҳам кўпдир. Ҳолбуки, зинокор мақталадиган одам эмас, у оиласига, жамиятига, қолаверса, маданиятига хоин шахсдир. Зинокорлик ҳам мақталадиган сифат эмас, балки жамиятнинг тубанлашувини, инсоннинг майдалашувини кўрсатадиган шармандали ҳодисадир.

Энг таажжубланарли томони шуки, таниқли, номдор шахслар хусусидаги хотиралар ҳам ички-бозликка ўхшаган ноўрин ишларни беихтиёр кўкка кўтаришлардан иборатдир. Ушандай хотираларда янги асарни «ювиш» ёки яримта кўтариб келиш ёхуд кимнингдир «думалаб қолганлиги» ҳодисалари мароқ билан сўйлаб берилади. Ва баъзан ўша «машҳур» тип билан жазманининг узундан-узоқ учрашув ва ажрашув воқеалари саҳнага олиб чиқилади. Фикримизча, бунақа сийқа хотиралар билан мақтаниш айнан зиёли, маърифатли инсон шаънини асло юксалтмайди. Аксинча, ҳаромни романтиклаштириш (жозибалаштириш) билан келажак авлод тарбиясига ҳам жиддий футур етказилади.

Аммо, аввал ҳаётини тўғри йўлдан бохабарликда, ҳаром-ҳариш ишлар билан ўтказиб, сўнгра бир куни қалби, фикри очилиб, ҳақиқий хотиржамлик йўлини топиб олган одамлар ҳам борки, уларнинг аввалги ҳаётлари юзларига солинмайди, маълумат қилинмайди, аксинча, улардан ибрат олинади. Улар жасорат кўрсатиб, Аллоҳнинг марҳамати билан доимий очиб қўйилган тавба эшигидан ичкари кирдилар, кира олдилар, уларнинг ўтган гуноҳлари кечирилди. Аллоҳнинг ваъдаси ҳақ. Чин дилдан истигфор, тавба-тазарру аввалги гуноҳларни ювадиган покиза булоқдир.

Хуллас, гуноҳ ишлар билан, буюрилмаган амаллар билан мақтанмайлик. Савоб ишларни, эзу амалларни ҳолис Аллоҳ учун қилайлик. Мақтовини бошқалар айтсин, ажрини Яратган Эгамнинг ўзи берсин...

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

Қориларга янги дастур

Масжидул-Ҳарамда Қуръони каримни ёдлаш бўйича кучайтирилган таълим дастури синаб кўрилди. Икки ой давом этган синовда дунёнинг турли мамлакатларидан келган талабалар қатнашди. Дастур раҳбари шайх Абдуллоҳ ибн Сулаймон ал-Қаффорийнинг айтишича, Ислom оламида биринчи бор тажрибадан ўтган бундай узлуксиз таълим келажакда барча мусулмон давлатларида ҳам ташкил этилади.

Бу нодир тажриба, қўтилган натижаларни берди. Араб Амирликларидан келган Фоним Али Абдурраҳмон Қуръони каримни бор-йўғи 27 кунда тўлиқ ёд олган бўлса, унинг саудиялик сабоқдоши Муҳаммад ал-Қаффорий 37 кунда Каломуллоҳ ҳофизи бўлди. Қолган талабаларнинг ёд олиш муддатлари ҳам 60 кундан ошмади.

Япония мусулмонлари маркази

Токиодаги Ислom маркази мусулмонлар қабристонини очишнинг сўнгги ташкилий чораларини кўрмоқда. Бундан ташқари, япониялик мусулмон болалар таълим олишлари учун мадраса қуришга ҳам ер майдони сотиб олди.

Бугунги кунда Марказ фаоллари университет ва бошқа ўқув даргоҳларида маърузалар уюштирамоқда, тақвим ва китоблар чоп этмоқда. Улар бу хайрли ишларда интернет тармоғидан ҳам унумли фойдаланишяпти. Кейинги йилларда японларнинг Ислom динига қизиқиши кучайган. Натижада, мамлакатда Қуръони каримнинг японча маъно таржимаси ва бошқа исломий китоблар тақчил бўлиб қолди. Ҳозир Японияда япон миллатига мансуб юз минг ва яна хорижлик мусулмонлар истиқомат қилишмоқда.

Гарбий Африқо минтақасида

Нигерия Ислom Ишлари Олий Кенгашининг раиси шайх Иброҳим Ал-Ҳусний мазкур ташкилот бугун Гарбий Африқо минтақасида Ислom динининг асл моҳиятини халққа англатиш бўйича жуда хайрли ишларни амалга ошираётганини таъкидлади. Унинг айтишича, айрим зўравонлар Нигерия мусулмонларини Ислom оламидан узиб қўйишга уриниб кўришди. Шунга қарамай, мамлакатда Ислom дини тўғрисидаги ҳаққоний би-

лимларни кенг ёйиш ва ўргатишни қўзлаган бир неча ташкилотлар ишлаб турибди.

Ислom дини халқ орасида уруш ва зўравонлик билан эмас, балки тинч, самимий тушунтиришлар воситасида ёйилаётгани африқоликларни қувонтирмоқда, деб айтди ал-Ҳусний.

Қуръон таржимасининг наشري

Русиядаги Ислomий билимлар “Фурқон” маркази яқинда Қуръони карим маъноларининг русча таржимасини тўқсон минг нусхада чоп этди. Нашр илк бор эътиборли тафсирлар асосида амалга оширилган. Китоб Ал-Азҳар университети, Ислom Олами Робитаси ва бошқа ташкилотларнинг рухсати билан нашр этилди. Яна бир милён нусхада чоп этишга эҳтиёж борлиги аниқланди.

Олмонияда Ислom

Ислom дини Олмонияга XVIII асрда кириб келган. Қирол Фридрихнинг 1732 йил чиқарган фармони билан Потсдамда қурилган масжидда мусулмонларга Ислomни тарғиб қилишлари учун рухсат берилган.

Ҳозирги кунда мамлакатда икки милён етти юз минг мусулмон бўлиб, икки ярим мингга яқин жомеъ ва нисбатан кичик масжидлар бор. Биргина Кёльн шаҳрида қарийб етмиш минг мусулмон истиқомат қилади. Юзга яқин масжидлар уларнинг хизматида. Дортмунда ҳам бошқа немис шаҳарларидаги сингари Ислomга қизиқиш ортиб бормоқда. Шаҳарнинг шимолий қисми Килштрасседа энг катта масжид бор. Масжид қурилиши оддий, деворлари оқ ва яшилга бўялган. Қизиғи шундаки, қачонлардир насронийлар ибодат қилган бу бино Макка тарафга қаратиб қурилган экан.

Ислom динига қизиқувчилар орасида ёшлар жуда кўп. Айниқса, Рамазон ойида масжидлар намозхонлар билан тўла бўлади. Жума кунлари масжидларга одам сизмайди, кўчаларда намоз ўқилади. Эътиборли томони шундаки, черковлар бўшаб қолаётган бир пайтда жомеълар мусулмонлар билан тўлиб бормоқда, дейди Дортмунд шаҳри ижтимоий хизмат ходими Фолк Майнет.

Олмон жамияти Ислomни ҳаётий, покиза дин деб ҳисоблайдилар. Шунинг учун Олмония мактабларида насронийлик билан бир қаторда Ислom дини асослари ҳам ўқитилмоқда.

Интернет материаллари асосида

Мубашшир АҲМАД

Маҳмуд МАҲКАМ

тайёрлади.

Абдул МУТАЛЛИБ ДЎСТҚУЛ ўғли,
Ўзбекистон мусулмонлари идорасининг
Жиззах вилоятидаги бош вакили ўринбосари

ОДАМЛАРНИНГ ХАТОСИНИ КЎРГАНДА

Пайғамбаримиз алайҳис-салом марҳамат қиладилар:

«Ўзининг айбини ўйлаб, одамларнинг айбини кўришдан тўхтаган кишига саодат бўлсин!»

Сарвари коинот Муҳаммад алайҳиссалом бу ҳадислари билан бизларга комиллик сари юксалиш сирларидан бирини кўрсатмоқдалар. Комиллик айбларни англашдан бошланади. Айбга иқрорлик уни ислоҳ этишга етаклайди.

Оламни Аллоҳ гўзал ва фитнакор яратган. Атрофдаги жонли ва жонсиз нарса-лар эътиборингизни тортади, хаёлингизни олиб қочади. Умрингизнинг кўп сонияларини беҳуда сарфлашга олиб боради. Сиз ўзингизга бир қаранг. Сиз бу оламда

бир нуқтасиз. Ҳолингизни эсдан чиқарманг. Хулқингизни мукаммал эта билинг. Одамларнинг хатоларини кўрганда, фасод ишларига гувоҳ бўлганда, ўз хатоларингизни қидиринг. Аста-фируллоҳ, денг. Хатони англаган, ундан нафратланиш ҳиссини берган Аллоҳга ҳамд айтинг ва дарҳол ўзингизга қайтинг. Камчиликларингизни эсланг, уларга истиғфор айтинг. Балки сизнинг камчиликларингиз у одамларни-кидан кўпроқдир.

Астафируллоҳ!

Ўз айбига пушаймон киши келгусида айб қилмаслиги лозим. Яна айбини такрорласа, тавбасининг аҳамияти қолмайди. Субутсиз инсонга ҳаёти ҳам субутсизлик қилади.

Инсон ўзига қайтсин. Инсон ўзини мукаммал этсин. Ахир, ўзи мукаммал бўлмай туриб, оиласини қандай бошқаради, қандай қилиб ўғил-қизлар тарбиялайди.

Ўзини мукаммал этишни ўйламаган, ўзини-ўзи назорат қилишни унутган одамдан жамиятга фақат азият ва пушаймонликлар етади.

Ўзининг ислоҳига киришган кишига одамлар эргашади, оиласи, фарзандлари у билан фахрланади.

Бу ҳадисга амал қиладиган жамиятда ҳасад, фисқу фасод, ифвогарлик, туҳмат каби ярамас иллатларнинг пайи қирқилади. Одамлар ўртасида самимият, меҳр-муҳаббат ва ишонч барқарор бўлади. Оилалар, кўни-кўшнилари тинч яшайдилар.

Аллоҳ ҳаммамизга ўзимизнинг айб-нуқсонларимизни кўриб, уларни ислоҳ этиш учун фаросат ва қувват берсин. Шайтоннинг кибр ва фасод йўлларида асрасин. Комиллик сифатлари билан зийнатланишга мушарраф этсин.

Наҳйи мунакар

Аллоҳ таоло барчамизни ибодат қилиш учун яратди. Ҳар ким умрининг охирига қадар Аллоҳ ва унинг расули кўрсатган йўлдан адашмай борса, бахтга эришади.

Ҳозир баъзи одамлар ҳалол ва ҳаромни кўп фарқламай қолишди. Тўйларимизда ҳамон ичкиликбозлик, исрофгарлик давом этмоқда. Катта-кичикда Аллоҳдан кўркув ҳисси йўқ. Увол ва гуноҳ тушунчалари унутилган. Бу каби иллатларнинг барчаси советлар тузуми даврида муқаддас динимиз йўл-йўриқларидан узоқлашишимиз оқибатидир.

Қишлоқлар аҳолиси асосан ариқ ва кудуқлардан сув ичишади. Бироқ бу манбаларнинг суви истеъмолга бутунлай яроқсиз. Чунки ана шу ариқ

БЕПАРВОЛИК

ва каналларнинг бўйларида яшовчи аҳоли барча ахлатларни шу оқар сувларга таш-

лайдиган бўлиб кетишди. Латта-путта, темир-терсақ, эски оёқ кийимлардан тортиб, молларнинг ахлатларигача кўрасиз бу оқар сувларда. Шариатимиз бизларни шунга буюрганми?! Илгари қариялар сувга туфлашни ҳам катта гуноҳ деб айтишар эди. Ҳозир энг ёмони, бундай гуноҳларни катта ёшдаги кишилар болаларнинг кўзи ўнгида содир этишяпти. Нега бу ҳолга тушиб қолдик?! Бу билан биз катталар болаларнинг ёмон одатларга ўрғаниб қолишларига сабабчи бўлмаймизми?

Абдуқодир ШОКИР ўғли,
меҳнат фахрийси, Пахтачи тумани

Фозил ЗОХИД

ИМОН ТАҚОЗОСИ

Ўзингни биласизми? Бу саволга жавоб бериш қийин. Шунинг учунки, ўзни таниш зўр кашфиёт, имон тақозоси, комиллик йўлида муҳим қадамдир. Яратувчини таниш омилидир. Бунга муваффақ бўлган киши илоҳий амрларга итоат этади, Аллоҳ қайтарган ишлардан сақланади.

Инсоншунослар ўзгаларни ўрганиш билан машғулдирлар, ўз шахсиятларининг тадқиқига унчалик аҳамият беришмайди. Ўзларини танимай ўтганлар, юмшоқ қилиб айтганда, умр исрофгарларидир. Негаким, улар Аллоҳ берган баҳо неъматларни — ақлий ва жисмоний салоҳиятларини тўла рўёбга чиқара олмайдилар, қобилият ва имкониятлари ҳисобида ва тасаруфида хатога йўл қўядилар.

Нега инсон ўзини беайб ҳисоблашга, айбини рақибига тўнкашга мойил. Ўзини билмасликданми? Йўқ, айбини билиб турса ҳам, иззат-нафси, шайтоний кибри хатони тан олишга эрк бермайди. Сабаби — нафсини тизгинлай олмаган. Хатонинг ошқор бўлиши обрўйи ва шаънига доғ тушуришидан қўрқади, натижада вужудини қусурлар кудуратидан тозалай олмайди, гуноҳлар гирдобиди қолади.

Мақтов ҳузурбахш ва ёқимли эканлиги табиий. У кимёвий ўғит каби, меъёрдан ортиги экинни қуритади. Ҳа, нафсга ёқимли нарсаларнинг аксарияти зарардан холи эмас. Ҳеч кимга сир эмаски, иблисга эргашиш ва айнаш мақтанниши, мақталишни, мақтатишни яхши кўришдан бошланади.

Шу ўринда бир дўстимизнинг тўйида бўлган воқеа эсимга тушди. Ёр-дўстлари тўй эгасини роса мақташди. Мадҳиялар, таъриф-тавеифлар керагидан ортиқ бўлди. Дўстимиз эътиқодли, камтар, фикри соғлом йигит эди. Чамаси мақтовларни ҳам қилишда қийналди. Терлаб қизариб кетган эди. Асабийликнинг сабаби охириги сўзидан маълум бўлди:

— Менга қандай бўлишим кераклигини англаганимиз. Дуо қилинг, Аллоҳ мени ўзларинг таърифлагандек солиҳ инсон бўлишга сазовор этсин.

Анжуманда хилватни топа олган, ўз вужуди кўзгусига сергак назар солган кишининг қалб сўзи эди бу.

Кези келганда жамоат ва давраларда қулоққа чалинган, ўзим гувоҳ бўлган гап-сўзларга муносабат билдириб ўтай:

— Афеус, умрининг олтин йиллари зое кетди. Ароқхўр эди, кўчаларда лойга ағанаб ётарди. Қарабсизки, энди ичкиликни оғзига олмасмиш. Вожаб! Диёнатли, савобпеша одамга айланибди. Маҳалла оқсоқолининг ўнг қўли. Тузалганига ишонмайман, ўрганган кўнгил...

— Қиссасидан қорадори чиқиб, қамалиб кетган эди. Энди қарасанг, намозхон, гиёҳванднинг одам бўлганини кўрмаганман...

Эй кимларнидир маломат қилган биродарлар, сизларга нима бўлди? Сизнингча, умр бўйи шароб ичиб ўтсинми?

Қорадори касофатидан қамалиб чиққан киши эндиликда намозхон, тақволи бўлса, кечаги айби учун нега таъна қиламиз? Бировлар ҳақида ёмон гумонда бўлсак, тилимизни гийбатдан тиймасак, гуноҳкор бўлишимизни наҳотки билмаймиз? Осий бандага Аллоҳдан тавфиқ етиб, ҳидоят топгани учун қувониш, шукр қилиш жоиз эмасми?

Бошқалардан нуқсон қидиришдан кўра хайр лироқ иш бор. Яхшиси, нафсимизни тийиб, тергаб-жиловлашга интилайлик. Мен кимман, қандай бўлишим керак эди, қандайман? Шу савол билан ҳар куни, ҳар соатда ўз қиёфамизга боқайлик, қалбимизга қулоқ тутайлик, ўзимизга баҳо беришда адашсак, бу хато қимматга тушади.

Шуни ҳисобга олиб, катта тарозу олдида бормасдан бурун, шу ернинг ўзида гуноҳ-савобларимизни ўлчаб турсак, чакки бўлмас. Ана шунда аён бўлади: Аллоҳ рози бўладиган ишларимизми ёки Худо газабига дучор қиладиган гуноҳларимизми — қайси бири зиёдроқ! Мақсад шуки, имтиҳон учун берилган қимматли вақт зое кетмасин.

Покланишни ўз вужудимиздан бошлашимиз керак. Агар уйқуда бўлсак, кимлардир уйғотишни қутмайлик, ўзимиз уйғонайлик. Ичимизга шайтон кирган бўлса, уни биров қувиб юборишига кўз тутмай, ўзимиз маккор ёвга қарши курашайлик. Ихлос билан Аллоҳ десак, ичда иблис қолмас!

Гуноҳлар, жиноятлар, жумла ёмонликлар Аллоҳни унутганлардан, Яратгандан қўрқмаган зolim мунофиқлардан содир бўлади. Жаҳолат барҳам топиб, маърифат нури дилларга кирса, ўзимизни ва Роббимизни таниш, ҳидоят йўлида собитқаламлик барчамизга муяссар бўлгусидир.

АБДУЛЛОҲ ИБН МАСЪУД

Эрига ва қариндошларига садақа бериш хусусида ривоят қилган ҳадиси:

Абдуллоҳнинг хотини Зайнаб Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шундай деганларини ривоят қилади: “Эй аёллар жамоаси. Агар зеб-зийнатларингиздан бўлса ҳам садақа қилинглр”. Кейин мен (эрим) Абдуллоҳнинг олдига келиб, дедим: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга садақа қилишни буюрдилар. Сиз бир камбағал кишисиз. Сизга садақа қилсам, дуруст

бўладими? Расулulloҳ олдиларга бориб, шу хусусда у кишидан сўранг. Агар дуруст бўлмаса, сиздаё бешқасига садақа қиламан». Шунда (эрим) Абдуллоҳ менга: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам хузурларига ўзинг борақол», деди. Борган пайтимда Пайғамбар алайҳиссаломнинг эшиклари олдида бир ансорий аёл бор эди. У ҳам худди шу масалада келган экан. Биз киришга журъат қилолмай турган эдик, бир пайт Билол олдимиздан ўтиб қолди. Унга дедик: “Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдиларига кириб, бизнинг ким эканимизни у зотга айтмасдан, ташқарида иккита аёл, эрларимизга ва бағримиздаги етимларга садақа берсак жойиз бўладими, деб сўрашяпти денг”. Билол Расулulloҳ хузурларига кириб, у зотдан бу хусусда сўради. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар:

– Ким экан у иккаласи?

– Биттаси ансорлардан, биттаси Зайнаб, – деди Билол.

– Зайнабларнинг қайси бири, – деб сўрадилар Расулulloҳ.

– Абдуллоҳнинг хотини, – деди Билол.

Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Билолга:

– Уларга иккита ажр бўлади: қардошлик ҳаққини адо қилгани учун бир ажр, садақа қилгани учун яна бир ажр, – дедилар».

Бухорийдан бошқа ривоятда ворид бўлган. Зайнаб Пайғамбар алайҳиссалом олдиларига келиб: “Эй Аллоҳнинг пайғамбари, сиз бугун садақа қилишга буюрдингиз. Менинг зеб-зийнатларим бор эди. Уларни садақа қилмоқчиман. (Эрим) ибн Масъуд ўзи ва ўглини салақага ҳақлироқ деб ўйлаяпти?» Пайғамбар алайҳиссалом дедилар: “Ибн

(Давоми. Бошланғичи 4–5-бетларда)

Масъуд ҳақ гапни айтибди. Эринг ва болаларинг садақангга энг ҳақли кишилардир”.

Ибн Масъуднинг бошқа хотини ҳам бўлганми?

Кўпгина манбаларда зикр қилинишича, Ибн Масъуднинг иккита хотини бўлган: Ройта (ёки Роита) ва Зайнаб. Ибн Абдул Барр: “Ройта Абдуллоҳ ибн Муовия Сақфийнинг қизидир”, дейди. Яна бир қавлда: “Ройта ибн Масъуднинг хотини Зайнабдир, “Ройта” эса унинг лақабидир”, дейилади. “Ройта ибн Масъуднинг бошқа хотинидир”, деган қавл ҳам бор. “У ибн Масъуднинг хотини эмас”, деб ҳам айтилган.

Ал-хофиз Асқалоний ўзининг “Ал-исобату фи маърифатис-саҳаба” асарида ҳам шунга ўхшаш гапни айтади. У “Таҳзибу-таҳзиб” китобида шундай дейди: “Абу Саид ва ибн Ҳиббон, ал-Асқарий, ибн Мандах, Абу Нуайм ва бошқа бир қанчаси Зайнаб ва Ройтани ибн Масъуднинг иккита хотини деб ажратишади”.

Бу манбалар олдин зикри ўтган у иккита аёл ҳақидаги нафақа ҳодисасини, яъни, эрига ва қарамоғидагиларга садақа бериш ҳодисасини ривоят қилади.

Бизнингча, валлоҳу аълам, иккаласи ҳам битта аёлдир. Ройта ёки Ройта Зайнабга берилган лақаб бўлиши мумкин. Бу фикрда қуйидаги бир неча сабабга суянамиз:

1. Иккала “Саҳиҳ”да ҳам Зайнабнинг Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам хузурларига бориб, ўз эрига садақа бериш хусусида сўраганлиги ва Пайғамбар алайҳиссалом бунини жойиз деб топганлиги очиқ-равшан баён қилинган. Бу нарса Зайнабнинг бой бўлганлигига далolat қилади ва ибн Саъднинг қавлини рад қилади (Ибн Саъд “Табақотул Кубро” китобида Ройтани ишчи аёл деб зикр қилган).

2. “Ройта” Зайнабга берилган лақаб, дейилган ривоятлардаги чалкашлик, шунингдек садақа ҳақидаги ҳадиснинг иккита аёлга (Зайнаб ва Ройтага) боғлаб ривоят қилинишидаги англашилмовчилик ривоят қилинаётган бу иккита аёл аслида битта аёлдир, дейишимизга имкон беради.

3. Ибн Абдул Барр келтирган насаб силсиласини кузатган киши Зайнаб ҳам, Ройта ҳам Абдуллоҳ ибн Муовия (Абу Муовия)нинг қизи эканига амин бўлади. Бундан келиб чиқадики, улар опа-сингил экан. Опа-сингилни жамлаш (яъни, бир пайтнинг ўзида опа-сингилни никоҳига олиш) эса ҳаромдир.

4. Лекин, Ибн Масъуднинг Ройта ёки Зайнабдан бошқа ном билан аталган хотини ҳам

бўлган, деган қараш ҳам бор, дедик. Албатта, Ибн Масъуд иккаласидан ҳам фарзанд кўрган. “Хилйатул-авлиё” китобида Абу Усмон Наҳдийнинг ибн Масъуд ҳақидаги очиқ-равшан ривояти бунга далил бўлади. Абу Усмон Кўфада ибн Масъуд билан бирга бўлганини ҳикоя қилиб айтади: “Ўшанда у (Ибн Масъуд) ўз айвонида ўтирган эди. Айвонда насаб ва чирой эгаси бўлган фалон ва фалон хотинлари ҳам бор эди. Улардан ажойиб фарзандлар кўрган эди”.

Абдуллоҳнинг фарзандлари

«Хилйатул-авлиё» китобининг муаллифи Асбаҳоний Абу Аҳваснинг шундай ривоятини келтиради. “Ибн Масъуд ҳузурига кирдик. Унинг юзлари динор каби кичкина учта ўғли бор эди. Биз болаларга суқланиб қараб қолдик. Ибн Масъуд буни сезиб: “Ўғилларимни кўриб, менга ҳавас қилмасиз-а?” деди. Шунда биз: “Буларга ҳавас қилмай бўладими?” дедик...»

Манбаларда Ибн Масъуднинг икки ўғли тилга олинади: Абдурахмон ва Абу Убайда. учинчи ўғлининг номини бирон манбада учратмадик.

Абдурахмон

Ибн Ҳажар дейди: “Абдурахмон отасидан, Али ибн Абу Толибдан; Ал-Ашъас ибн Қайсдан ва Масруқ ибн ал-Аждаъдан ҳадис ривоят қилган.

Абдурахмондан эса унинг иккита ўғли Қосим ва Маъну, Симал ибн Ҳарб, Абу Исҳоқ Сабиъий ва бошқалар ҳадис ривоят қилган”.

“Абдурахмон оз ҳадис ривоят қилган сиқот (ишончли) киши эди, у ёш бўлса ҳам, отасидан ҳадис ривоят қилганини айтишади”, дейди Йаъқуб ибн Шайба. Алий Ибн Маданий эса: “Отасидан ривоят қилди”, дейди. Ибн Муъиннинг айтишича, Абдурахмон ва Абу Убайда отасидан (ҳадис ривоятини) эшитишмаган. Аҳмад ибн Ҳанбал Яҳё ибн Саиддан айтди: “Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ўлганида Абдурахмон олти ёшларда ёки шунга яқинроқ эди”. Аҳмад (ибн Ҳанбал) Суфён Саврий ва Шарикнинг шундай деганларини айтади: “Абдурахмон отасидан ҳадис ривоятини эшитган”. Исроилнинг айтишича, Абдурахмон калтакесак ҳақидаги ҳадиснинг ривоятида “Отамдан эшитдим”, деган. Ал-Ижлий деди: “Айтишадик, Абдурахмон отасидан ушбу ҳадис ривоятдан бошқасини эшитмаган: “Ҳалолни ҳаром қилғувчи киши ҳаромни ҳалол қилғувчи киши кабидир”. Муовия ибн Солиҳ Ибн Маъиндан деди: “Абдурахмон отасидан ҳадис ривоятини эшитган”. Абу Хотим айтди: “Тўғри, Бухорий “Ат-тарихус-сағир” асарига унча кучли бўлмаган иснод билан Абдурахмоннинг ўғли ал-Қосимдан ривоят қилади: «Абдуллоҳ (ибн Масъуд) дунёдан кўз юмаётган пайтида ўғли Абдурахмон: “Ота, менга

васият қилинг”. деди. “Хатоингдан (афсус чекиб) йиғлагил”, деди Абдуллоҳ ўғлига. Бу ривоятни Ибн Маъин, ал-Ижлий, Ибн Саъд ва Абу Хотимлар ишончли деб топган.

Ал-Ҳокимнинг айтишича, аҳли ҳадис машойхлари, Абдурахмон отасидан ҳадис ривоятини эшитмаган, деган қарорга келишган. Лекин “Мезонул-эътидол” ва “Таҳзибут-таҳзиб” асарида ибн Ҳажар айтганидек, бу нақл унчалик тўғри эмас. Менимча, Абдурахмоннинг ёш бола бўлиши отасидан ҳадис эшитганлигини инкор қилмайди. Балки, ёш боланинг муҳофазаси (ёдлаш қобилияти) катталарникидан кучлироқ бўлади. Шунингдек, у замонларда илм учрашиб, юзма-юз бўлиш орқали ҳосил этилган. Ибн Масъуд ўз ўғлига баъзи ҳадисларни ўргатгани ёки масжидга борганида ўғлини ҳамроҳ қилиб олгани ва ўғлининг отасидан баъзи ҳадисларни эшитгани, дарсларида қатнашгани мумкин ва қутилган нарсадир.

Абу Убайда

Тўлиқ исми: Омир ибн Абдуллоҳ ибн Масъуд ал-Ҳузалий Абу Убайда ал-Кўфий. Айтилганки, унинг куняси унинг исми ҳамдир. Абу Убайда отаси Абдуллоҳ ибн Масъуддан ҳадис эшитмаган. Лекин бошқа саҳобалардан эшитган. Шунингдек, Абу Мусо ал-Ашъарийдан, Мусталақ жамоасидан бўлган Амр ибн Ҳорисдан, Каъб ибн Ужрадан, Ойиша розийаллоҳу анҳодан, онаси Зайнаб ас-Сақфийдан ва бошқалардан ривоят қилади.

Абу Убайдадан Иброҳим Наҳаъий, Абу Исҳоқ Сабиъий, Нофиъ ибн Жубайр, Амр ибн Мурра ва бошқалар ривоят қилган. Ибн Ҳиббон сиқот (ишончли) кишилар ҳақида зикр қилиб, дейди: “Абу Убайда отасидан эшитмади”. Доруқтуний айтди: “Абу Убайда отасидан ривоят қилинган ҳадисларни Ҳунайф ибн Молик ва шунга ўхшаш кишилардан яхшироқ билгувчи эди”.

Ибн Саъд дейди: “Абу Убайда отасидан кўп ҳадис ривоят қилган. Ҳолбуки, Абу Убайда кўп ҳадис ривоят қилган сиқот кишилардан бўлса ҳам, отасидан биронта ҳадис ривоятини эшитмаган, деб зикр қилишади».

Абу Убайда чиройли киши эди. Ибн Саъд ўз санади билан Исмоил ибн Абу Халиддан ривоят қилади: “Абдуллоҳ ибн Масъуднинг ўғли Абу Убайданинг истараси иссиқ чол эканини кўрдим”.

Юнус ибн Убайдан ривоят қилинади: “Абдуллоҳнинг ўғли Абу Убайдани туя устида кўрдим. Унинг кичкинагина юзи гўё динордек эди”.

Ибн Саъд Усмон ибн Абу Ҳинддан ривоят қилганидек, Абу Убайда қора салла ўрарди: “Абу Убайдани кўрдим. Унинг бошида қора салла бор эди”.

(Давоми келгуси сонда)

НАМОЗ МЎМИННИНГ МЕЪРОЖИ

Азон куйидаги жумлалардан иборат:

Аллоҳу акбар. Аллоҳу акбар.
Аллоҳу акбар. Аллоҳу акбар.

Ашҳаду алла илаҳа иллаллоҳ.
Ашҳаду алла илаҳа иллаллоҳ.

Ашҳаду анна Муҳаммадар
расулуллоҳ. Ашҳаду анна Му-
ҳаммадар расулуллоҳ.

Ҳаййа ʔалас солаҳ. Ҳаййа
ʔалас солаҳ.

Ҳаййа ʔалал фалаҳ. Ҳаййа
ʔалал фалаҳ.

(Ассолату хойрум минан-
навм. Ассолату хойрум минан-
навм. Бу икки жумла фақат
бомдод азонида айтилади).

Аллоҳу акбар. Аллоҳу акбар.
Ла илаҳа иллаллоҳ.

Иқомат ҳам айнан азон ка-
бидир. Бироқ иқоматда «Ҳаййа
ʔалал фалаҳ» жумласидан сўнг
«Қод қоматис солаҳ» жумласи
икки бор қўшиб айтилади.

Намоз вақтларини, суннатни
яхши билган солиҳ, тақводор
киши муаззин бўлиши лозим.

Азон ва иқомат айтиш ҳукми ва вақти

Жамоат билан ўқиладиган
беш вақт фарз намозга азон ва
иқомат айтиш суннати муак-
кададир. Жамоатга етолмай на-
мозни уйида ўқиган кишининг
ва мусофирнинг азон ва иқо-
мат айтиши мустаҳабдир. Му-
софирга намозини азон ва
иқомат айтмай ўқиш макруҳ-
дир. Уйда ўқилган қазо намоз-
га ҳам азон ва иқомат айтиш
суннатдир.

Азон намоз вақти киргандан
сўнг айтилади. Иқомат бевоси-
та фарз намозни бошлашдан

Ўн биринчи сабоқ

АЗОН ВА ИҚОМАТ

олдин айтилади. Аёллар азон ва
иқомат айтмайдилар.

Азон ва иқомат айтиш тартиби

Азон масжид ҳовлисида, ба-
ланд жойда, қиблага қараб, тик
туриб айтилади. Овоз узоққа бо-
риши учун муаззин кўрсаткич
бармоқларини қулоқларининг
ичига тиқиб азон айтиши керак.
Пайғамбаримиз соллаллоҳу
алайҳи ва саллам Ҳазрати Би-
лол розийаллоҳу анҳуга шундай
буюрганлар. Таҳорат билан азон
айтиш мустаҳабдир. Азон жум-
лаларнинг орасида бир оз тин
олиш билан, оҳиста айтилади.
Азон айтишда лаҳн қилиш мак-
руҳдир. Лаҳн тажвид талаблари-
ни бузишдир. Азон ва иқомат-
даги «Аллоҳ» лафзидаги «а» то-
вушини ва «акбар» лафзидаги
биринчи ва иккинчи «а» товуш-
ларини чўзиб айтиш қўпол ха-
тодир. Қасддан бундай айтган
кишининг имони хатарда қола-
ди. Муаззин юзини ўнг тарафга
қаратиб, «ҳаййа ʔалас солаҳ»
жумлаларини, юзини чап та-
рафга қаратиб «ҳаййа ʔалал
фалаҳ» жумлаларини айтиши
лозим. Ҳазрати Билол азонни
шундай айтганлар.

Иқоматда бармоқлар қу-
лоққа тиқилмайди. Иқомат азон-
га нисбатан тезроқ айтилади.
Унинг жумлалари орасида тин
олинмайди. Иқомат ҳам азон
каби бир жойда туриб айтилади.
Юриб иқомат айтиш макруҳдир.

Муаззин иқоматнинг «ҳаййа
ʔалас солаҳ» жумласини бошла-
ганида имом ва қавм жойлари-
дан турадилар. Бундан олдин тик
туриб олиб, намоз бошланиши-
ни кутиш макруҳдир.

Муаззин «қод қоматис со-
лаҳ» жумласини айтганида
имом намозни бошлайди. Шом
намозидан бошқа намозлар-
нинг азони ва иқомати ўртаси-
да тўрт ракат намоз ўқиш муд-
датича ўтказилади. Аммо шом
намозининг азонидан сўнг тез-
да, кўпи билан қисқа уч оят
ўқиш муддатича вақт ўтказиб,
иқомат айтиш лозимдир.

Азонни эшитганлар нима қилади?

Азонни эшитганлар унга жа-
воб қайтаришлари вожиб бўла-
ди. Муаззин айтган жумлаларни
такрорлаш азоннинг жавобидир.
Бироқ, муаззин «ҳаййа ʔалас
солаҳ» ва «ҳаййа ʔалал фалаҳ»
жумлаларини айтганда эшитув-
чи улар ўрнига «ла ҳавла вала
қуввата илла биллаҳил ʔалий-
йил ʔазим» дейиши керак. Бом-
дод намозининг азонида муаз-
зин «Ассолату хойрум минан
навм» деганида «содақта ва ба-
рорта» деб жавоб берилади.

Масжид ташқарисидаги ки-
шининг азонга жавоби масжид-
га бориш билан бўлади. Мас-
жидга бораётган киши азонни
эшитганида тўхтаб турмайди.

Азонни эшитган киши фа-
қат унга жавоб бериш билан-
гина машғул бўлиши лозим.
Бошқа сўз ва ишларни тўхта-
тиб туриши керак.

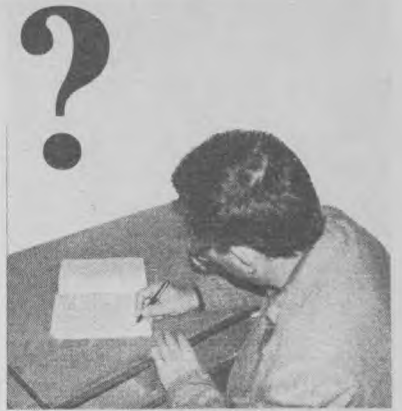
Муҳаммад СИДДИҚ

Бир саволим бор

Кўқонда бир қори акамиздан: «Ёлғиз намоз ўқиганда ҳам азон ва такбир айтиб намоз ўқинг. Шундай қилсангиз беҳисоб фаришталарга имом бўласиз», деб эшитган эдим. Шу асослими?

Маъруф МУСЛИМ,
Тошкент

Жавоб. Ҳа. Сарахсийнинг «Мабсут» китобида бу ҳақда ҳадис келтирилган. Унинг мазмуни шундай: «Ким очик ерда азон ва иқомат айтиб намоз ўқиса, мағриб ва машриқ орасидаги фаришталар у билан қўшилиб намоз ўқийдилар. Азон ва иқомат айтмай намоз ўқиган киши билан эса, фақат икки фаришта бирга намоз ўқийди».

Ҳурматли таҳририят! Менинг азон ва иқоматга оид бир неча саволларим бор. Шуларга жавоб берсангиз.

Жўрабой АЗИМОВ,

Денов

1. Иқоматдан олдин «қомат» дейишнинг шаръий асоси борми? Балоғатга етмаганнинг азон айтиши дурустми?

Жавоб. Иқоматдан олдин «қомат» дейишнинг шаръий асоси йўқ. Бинобарин, «қомат» дейиш ножоиздир. («Нихоя») Балоғатга етмаган ақлли ўспириннинг азон айтиши жоиз. Аммо ақлсиз бола чақирган азон қайта айтилиши керак («Раддул-Мухтор»).

2. Муаззин азон жумлаларининг тартибида янглишиб, кейинги жумлани олдин айтиб қўйса, нима бўлади?

Жавоб. Муаззин азон жумлаларининг тартибида янглишиб, кейинги жумлани олдин айтиб қўйса, қолдирган жумлани айтгач, олдин айтган жумлани ўз ўрнига яна қайта айтади. Аммо азон бошдан қайта айтилмайди («Ҳалаби Сағир»).

3. Муаззиндан бошқа киши иқомат айтса бўладими?

Жавоб. Муаззин ҳозир бўлганда, унинг рухсатисиз ўзганинг иқомат айтиши макруҳдир. Аммо муаззиннинг ўзи рухсат этса, кароҳатсиз жоиз бўлади («Мажмуатул-фатово»).

4. Ҳайз ва нифосдаги аёл ҳамда жунуб киши азонга жавоб қайтаришлари лозимми?

Жавоб. Ҳайз ва нифосдаги аёл азонга жавоб қайтармайди. Аммо жунуб киши азонга жавоб қайтариши лозим («Раддул-Мухтор»).

5. Бомдод намозининг фарзига иқомат айтилгандан сўнг имомликка мустаҳиқ одам келиб қолса, жамоат уни икки ракат суннат намозни ўқиғунча кутиши керакми? Агар кутса иқомат қайта айтиладими?

Жавоб. Ҳа, жамоат имомликка мустаҳиқ одамни кутиб туриши керак. Аммо иқомат қайта айтилмайди («Раддул-Мухтор»).

Пешин вақтида азон айтилмаган бўлса-да, пешин намозининг тўрт ракат суннاتини ўқиса бўладими?

Нурали ЖўРАЕВ,
Андижон вилояти,
Балқчи тумани, Эски марказ.

Жавоб. Ҳа. Азон суннат намоз учун эмас, фарз намоз учун айтилади («Ҳидоя»).

Жавобларни
Муҳаммад Шариф ЖУМАН
тайёрлади.

Тоҳир МАЛИК

ШУДРИНГ ТОМЧИЛАРИ

Бир одам машинасида кетатуриб, йўл ўртасида ўлиб ётган итни кўрди. Қараса, ити. Машинасини секинлатди, аммо тўхтатмади. Ёнидаги ҳамроҳига қараб:

— Қаранг, олапарнинг ҳам куни битибди. Эрталаб кўринмаган эди-я, — деб қўйди.

Ит умри бўйи унга садоқат билан хизмат қилган эди. Ўлимига ҳам шу садоқати сабаб бўлди — ҳожасининг ошхонасидан гўшт ўғирлаган мушукни қувиб бораётган эди...

Итнинг садоқатига ҳожаси хиёнат билан жавоб берди. Агар дунё айланиб, бу одамнинг бошига шундай кун тушса, ит ҳожасининг жасадини ташлаб кетмаган бўлармиди.

* * *

Бир одам фарзандларининг бемехрлигидан шикоят қилиб: «Мен отам ўлганида йиғламадим, онам ўлганида йиғламадим, ич-ичимдан эзилдим. Энди шу ёшга кириб, болаларимдан меҳр кўрмай йиғлаяпман», деди. Балки ота-онаси билан видолашаётганда йиғлаганида, қариб, қадрига йиглаб ўтирмасмиди...

Фарзандларидан нолийдиган одамлар оз эмас. Отанинг

Давоми. Бошланғичи ўтган сонларда.

фарзандидан нолишга ҳаққи борми? Умид билан экилган боғ тўқайга айланиб кетса, ниҳоллар айбли-ми, боғбон кўчатларни экаверса-ю, парваришламаса, сувидан, озуқасидан вақтида хабар олиб турмаса, кераксиз новдаларини бутаб-нетмаса, айб кимда бўлади ахир?!

Фарзандни отанинг ўзи тарбия қилгани ҳолда яна нолиса? Илмий жиҳатдан, ирсият қонунлари нуқтаи назаридан қарайдиган бўлсак, отанининг феъли, табиати фарзандига ўтади. Меҳрибон одамдан бемехр бола тугилмайди. Тўғри, кейинчалик атроф-муҳит бола онгига, хулқига таъсир қилади. Лекин ота-она шу таъсирни ҳам бошқаришлари шарт. Агар ота бўлмиш ўзининг ота-онасига, ака-укаларини опа-сингилларига меҳрибон бўлса, уларни қадрласа ва бунини боласи кўриб-билиб катта бўлса, бундай фарзандга ортиқча гапнинг ҳожаги йўқ.

Фарзандимиздан нолишдан олдин «Ўзимиз уларга қандай хунарлар кўрсатган эдик?» деб ўйлаб кўрайлик. Балки ота-онамизга қилган қилигимиз энди фарзандимиз воситаси билан ўзимизга қайтаётгандир? Балки орадан йиллар ўтиб ҳаёт кўзгусида ўзимизни ўзимиз кўраётгандирмиз?

* * *

Машинанинг орқа ўриндиғида уч аёл ўтирибди. Учаловининг ёши олтмишдан ошган. Бирининг қайнонаси яқинда оламдан ўтган. Аёллар ўша қайнонадан қолган матоҳу латталутталарнинг меросхўрлар ора-

сида нотўғри тақсимланганини муҳокама қилиб боришяпти. Ҳаммалари ўзларича доно, ўзларича ҳалол, ўзларича адолатлидирлар. Гўё Яратган Ҳақ барча ақлни уларгагина бергану, бошқалар бу неъматдан бенасиб қолгандай.

Ақлнинг ўлчови йўқ. Ҳар ҳолда ўзини доно сановчи ҳар бир инсонда озми-кўпми Худо берган ақл мавжуд. Лекин гап бу ерда ақлдан қандай фойдаланишда. Одам боласи ёнидаги юз сўм пулга битта нон олиб еб, қорнини тўйғазиши ёки шу пулга сақич харид қилиб, чайнаб, кавш қайтариб, пуфак чиқариб юриши мумкин.

Машинадаги уч аёлнинг занглаган ақллари демайдики: «Эй инсон, сен нималарни ўйлаб бош қотириясан. Латталуттага куйиниб жавраётган маҳалинда ёнингга яқин келиб қолган ўлим сендан куляпти. Ахир, олтмиш йилдан зиёд умр кўрдинг. Бу ёғи қанча қолди? Ўша латта-лутталар эгаси бўлмиш кампир салкам тўқсон йил яшади. Оқибат, топганларини, йиққанларини ташлаб кетди. Шу ҳолнинг ўзи сенга ибрат бўлмайди? Сен шу матоҳларсиз олтмиш йил яшадинг. Шу латталутталарсиз яна ўн-ўн беш йил яшай олмайсанми? Бойликсиз, латтасиз яшаш мумкин. У дунёда «Қайнонагнинг матоҳларидан нега кўпроқ улуш олмадинг?» деб сўралмайди. Имонсиз яшаш мумкин эмас. У дунёда: «Нима учун имонсиз яшадинг?» деб сўралади албатта...

Автомобилнинг гилдираклари шитоб билан айланади. Умиримиз гилдираклари ҳам шу

каби айланаётганини идрок қилмаймиз. Хотинларнинг гийбати, иғвоси авжга чиққан маҳалда биргина туртки ёки йўлдаги муштдеккина тош сабаб бўлиб ҳалокат юз бериши, уларнинг жонлари шу онда, гийбатни охирига етказа олмасларидан узилиши мумкин. Тил гийбат билан банд бўлганида шаҳодат калимасига ўрин йўқ. Раббим, барчамизни ғафлатдан асрагин!

* * *

Балиқ, каламуш ва бўриларнинг имтиёзлари шундан иборатки, улар талаб ва эҳтиёж қонунига биноан кун кўрадилар. Инсон ҳаётининг қонуни эса, адолатдир.

* * *

Инсонларнинг ёлғони ва адолатсизлигига дуч келган дамларда ҳам мўмин ҳолда ҳақиқатни ҳимоя қилиш ва адолат билан иш юритиш ҳаётдаги энг бебаҳо нарсадир.

* * *

Кўп гапирган одам кам ҳолларда айтган сўзларини амалга оширади. Доно эса, айтётганларининг амалидан ошиб кетишидан кўрқади.

* * *

Инсон ширин сўз айтиб беморни соғайтириши ёки заҳарли сўз айтиб касал қилиши мумкин экан.

Бир одам айиқ билан дўстлашиб қолиб, уни меҳмон қилибди. Зиёфат охирлаб, айиқ кетишга изн сўраганида, меҳри жўшиб, айиқни ўпиб хайрлашибди-да, хотинига ҳам шундай қилишни буюрибди. Хотин айиққа яқинлашгач, жонивордан таралаётган ҳидга чидаёлмай, четга қараб тупурибди-да:

– Сассиқ меҳмонларга тоби-тоқатим йўқ, – дебди.

Айиқ индамай чиқиб кетибди.

Орадан кунлар ўтиб, ҳалиги одам дўстини кўргиси келиб

йўлга отланибди. «Қайтишда ўтин кесиб келарман», деб болтасини олволибди. Айиқ уни қувонч билан қаршилаб меҳмон қилибди. Сўнг «Шу болтанг билан бошимга бир уриб ёр», деб илтимос қилаверибди. Айиқ ялинавергач, одам унинг бошини ёрибди. Оғриқдан ўкирган айиқ ўрмонга кириб гойиб бўлибди. Одам эса, таажжуб ва афеус билан уйига қайтибди. Орадан ой ўтиб, айиқ одамни кига келиб дебдики:

– Бошимни уриб ёрган эдинг, қара, ярам битди. Аммо хотинингнинг тили билан тилинган қалбим яраси ҳалигача битмади.

Тил, аниқроқ айтилса, тилдан учувчи сўз ҳақидаги мақоллар, ҳикматлару ривоятларнинг ҳисоби йўқ. Барчасини бир-бир санашга имконсизмиз, аммо айримларини айтмоққа эҳтиёжимиз бор:

«Айтган сўзим хожам, айтмаганим қулим». Ҳазрати Умар розийаллоҳу анҳу дебдиларки: «Жаннатга олиб борувчи ҳам, дўзахга етакловчи ҳам шу тилдир...»

* * *

Ривоят қилишларича, бир болакай катталарда ҳам тез-тез учрайдиган оғир хасталикка мубтало экан. Бу хасталикнинг номи бирон-бир тиббий китобда қайд этилмагани сабабли халқ бундай беморларга «Эзма-чуруқ» ёки «Шақ-шақ» ёки эркалатиброқ «Маҳмадана» деб ташхис кўяр экан. Бизнинг болакайимизга илашган хасталикка айнан «маҳмадана» демоқлик дуруст бўлар.

Кунларнинг бирида шу болакайнинг тишлари нола қилиб дейишибдики:

– Бу тил бизнинг бошимизга битган бало бўлди-ку! Сира ҳам тинчлик йўқ-а, озгина тийила қолса-чи?

Бу ноладан гаши келган тил сурбетлик билан жавоб қайтарибди:

– Мен билан нима ишларинг бор? Менинг назоратимдан ўтган нарсаларни чайнагану бошқа нарса билан ишингиз бўлмасин. Сизлар кимсизлару мен кимман! Сизлар бирин-сирин жойингизни бўшатиб, тушиб кетасиз. Мен эсам, ўз жойимда ҳукмрон бўлиб қолавераман. Шунинг учун менинг ишимга аралашингизга ҳеч кимнинг ҳақ-ҳуқуқи йўқ. Айниқса, сизларнинг аҳмоқона насиҳатларингизга тоқатим йўқ.

Бу танбеҳдан сўнг тишлар жим қолишибди-ю, болакай тушмагур ўрними, ўрнимасми, дуч келган ерда маҳмаданалик қилаверибди. Кулоқлар етказган айрим ҳикматларни баъзан мағзини чақмай, баъзан бузган ҳолда катта-кичик давраларда сайраб айтаверибди.

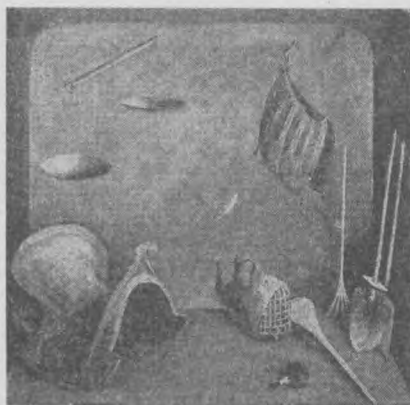
Маҳмаданалик даражаси шу даражага етибдики, болакай бир даврада гапира-гапира кулгига қолибди. Буткул шармандаликдан қутулиб қолмоқ учун ёлғонлай бошлабди. Ана шунда тишларнинг сабр косалари тўлибди-ю, ёлғончи тилни гапиртирмаслик қасдида шарт тишлашибди.

Тил аввал қизарибди, кейин қонаб кетибди. Болакай эса, оғриқданми ёки уятданми, йиғлаб юборибди.

Ўшандан бери тил беҳуда тиш ҳатламас эмиш, болакай ҳам бир гап айтмоқдан аввал етти марта ўйлаб кўрармиш.

Болакай-ку, эсини тўплаб олибди. «Ёшлигингда одат қилсанг, қаригунингча кўникасан, қариликда одат қилсанг, кўниккунингча кўмиласан», деб бекорга айтмаганлар.

(Давоми келгуси сонда)

совчилик қилганлар. Совчиликдан мақсад қизнинг хоҳишини, шунингдек, ота-онасининг фикрини, никоҳга розилиги ё норозилигини билишдир.

Никоҳдан олдин қиз ва оила аъзоларининг розилиги лозим. Совчилик қиз ва унинг яқинларининг фикрларини кўрсатади. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам аёлларнинг ўзлари талаб қилмаганида ё ижозат бермаганида, уларни никоҳлашдан қайтарганлар. Имом Бухорий ва Муслим Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳумодан шундай ривоят қиладилар: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам марҳамат қиладилар: «Бевани у билан маслаҳатлашилмасдан никоҳ қилинмайди. Қизни розилиги олинмасдан

ки розилик маъносида эканлиги аниқ бўлиши лозим. Бу ҳолни одатда ота-онаси унинг ҳолати ва ҳаракатларидан билиб олади.

II. Қизни кўриш

Номаҳрам эркак ва номаҳрам аёлга қараш шаръан ҳаромдир. Шунинг учун номаҳрамлардан кўзни тийиш эркакга аёлга бирдай вожибдир. Нур сурасининг 30-31-оятлари мазмуни шундай: «Мўмин эркакларга айтинг: кўзларини тийсинлар ва авратларини сақласинлар! Бундай қилиш гуноҳдан сақланишлари учун яхшидир. Аллоҳ таоло амалларидан хабардордир. Мўмина аёлларга айтинг, кўзларини тийсинлар ва авратларини сақласинлар».

Аммо уйланмоқчи бўлган йигитнинг бўлажак қайлигини (ва аксинча) кўриши, нияти совчилик бўлиши шарт билан, жоиз ва керак. Бу ҳақда

Муҳаммад АҲМАД КАНЪОН

ЭР-ХОТИНЛИК АСОСЛАРИ

Иккинчи боб

Совчилик

Ушбу бобда қуйидагиларнинг ҳукми баён этилади:

I. Совчиликнинг маъноси ва ҳукмлари.

II. Қизни кўриш.

III. Лозим сифатлар.

IV. Муҳаббат, ишқ ва рашқ.

I. Совчиликнинг маъноси ва ҳукмлари

Совчилик одатда эр тарафидан бўлади. Совчилик эрнинг аёлни бирга яшашга таклиф этишидир.

Никоҳдан олдин совчилик суннатдир. Зеро, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларига ва бошқаларга

Давоми. Бошланиши ўтган сонда.

никоҳ қилинмайди». Саҳобалар сўрадилар: «Ё Расулulloҳ! Қизнинг розилиги нима?» Расулulloҳ: «Индамаслиги», деб жавоб қилдилар».

Беванинг маслаҳатини олиш лозим. Беванинг яқинлари унинг никоҳга очиқ розилигини олишлари керак. Қиздан эса, розилиги сўралади. Аммо у очиқ жавоб беришга мажбур қилинмайди. Унинг индамаслиги кифоя. Зеро, қиз очиқ жавоб беришдан тортинадир. Ойиша розийаллоҳу анҳо онамиздан шундай ривоят қилинади: «Ойиша онамиз: «Ё Расулulloҳ, қиз уялади», дедилар. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Унинг индамаслиги розилигидир», дедилар» (*Бухорий ривояти*).

Аммо қизнинг индамаслиги инкор маъносида эмас, бал-

ҳадислар кўп. Имом Муслим «Саҳиҳ»ларида Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан ривоят қиладилар: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир аёлга уйланмоқчи бўлган кишидан сўрадилар: «Уни кўрдингми?» У «Йўқ» деди. «Борда, уни кўр», дедилар».

Имом Аҳмад, Абу Довуд ва Ҳоким Жобир ибн Абдуллоҳ розийаллоҳу анҳумдан ривоят қиладилар: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай дедилар: «Агар сизлардан бирингиз бир аёлга совчи юбормоқчи бўлса, у аёлнинг никоҳига боис жойларини кўра олса, кўрсин».

Уйланмоқчи бўлган йигит қизнинг фақат юзи ва икки кафтини кўриши мумкин. Ундан бошқа жойларни кўриши мумкин эмас. Барча мужтаҳид

уламоларнинг истинботи шу. Зеро, юз гўзалликни кўрсатса, икки кафт бадан салоҳиятини кўрсатади. Йигит қизнинг оғзи ва баданининг ҳидини, сочининг гўзаллигини билишни истаса, онаси ёки сингисини юбориб билиш имконига эга.

Энг яхшиси уйланмоқчи бўлган йигит қизни, унга совчи юбормасдан олдин кўрсин. Агар ёқмаса, қизга озор етмайди, совчи юбормайди.

Қизни кўриш учун унинг розилиги ё билиши шарт эмас. Йигит қизни билдирмай ва у сезмаган ҳолда кўриши мумкин. Шу яхши. Имом Аҳмад ва Табароний Абу Хумайд Содий розийаллоҳу анҳудан ривоят қиладилар: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Агар сизлардан бирингиз аёлга совчи юборган бўлса, у ёл билмаса-да, уйланиш ниятида уни кўриши гуноҳ бўлмайди».

Совчилар бир битимга келишганидан сўнг йигит ва қиз яқинларининг розилиklarини билдириш учун фотиҳа ўқиш маросими маъқул маросим. Аммо фотиҳа ўқиш никоҳ ҳисобланмайди.

Лекин, уйланажак йигитнинг бўлажак келин билан танҳо қолиши, у билан саёҳатга чиқиши, бир-бирлариникига бориб-келиб туришлари, тунларни бирга бедор ўтказишлари кўп мусулмонлар одат қила бошлаган ажнабий, бузуқ одатлардандир. Бу одатларга эргашаётган баъзи мусулмонлар, бахтли оила кўриш учун шу йўл билан йигит ва қиз бир-бирининг феъл-атворини ўрганади, танишади, дейдилар. Бу мақсад воқеликка ва асосга сунъанмаган бир хаёлдир. Чунки у пайтда йигит ҳам, қиз ҳам аслида ўзларида йўқ бўлган яхши феълларни бордай қилиб кўрсатишга тиришади. Ҳақиқат эса, жимжима ва ҳийлалар кўтариладиган, улардаги ҳақиқий феъл-атвор бир-бирла-

рига ошкор бўладиган тўйдан кейин намоён бўлади. Ва тез орада уларнинг ҳар бирининг кўнгли совийди.

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, йигит ва қиз оила қуришининг ҳамма босқичларида, яъни, совчилик, тўй ва қўшилиш чоғларида шаръий йўл ва ҳукмларга риоя этишлари Аллоҳ таолонинг тавфиқи ва розилиги билан, уларга бахтли оилавий ҳаётни кафолатлайди. Аммо мусулмон бўлмаганларнинг ёмон одатларини тутганлар, кўп ҳолда, бахтсиз бўладилар.

III. Йигит ва қизда исталган сифатлар

Ўсмир йигит ва қиз, уларда балоғат ва етуклик гунчалари очилаётган пайтда, хаёлан, бир кун келиб ўзига жуфт бўлажак умр шеригининг сифатларини белгилай бошлайди.

Инсонларнинг бу сифатларга қарашлари тарбияларига кўра турличадир. Кимдир шаклий сифатларни — бўй, ранг ва кўз шаклларини ўзининг шarti деб белгиласа, бошқа биров мол ва бойликка эътибор беради. Яна бири бўлажак жуфтнинг обрў-этиборига, насабига диққат қилади.

Ҳақиқатда бу сифатларнинг барчаси матлуб ва марғуб. Унга эга бўлган жуфтни излашга тўсиқ йўқ. Аммо бу сифатларнинг ҳаммасидан яхшироқ ва фойдалироқ бир сифат ҳам бор. У диёнат сифатидир.

Имом Бухорий ва Муслим Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан қилишган ривоятда: Пайгамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Аёлга моли, обрўи, жамоли ва дини учун уйланилади. Диёнатли аёлга эриш, қўлинг тупроққа ёпишгур!» Бу деганлари, диёнатли аёлдан бошқа аёлга уйлансанг, пушаймон бўласан, деганларидир.

Бинобарин, йигитнинг мақсади диёнатли қизга уйланиш

бўлиши керак. Агар қиз диёнатли бўлиб, устига мол, обрў ва гўзаллик соҳибаси ҳам бўлса, жуда яхши. Аммо мол, обрў ва гўзаллик эгаси бўлса-ю, диёнатсиз бўлса, фазилат бўлмайди. Молдор диёнатсиз аёл бўйсунмас, диёнатсиз гўзал аёл мағрур, обрўли диёнатсиз аёл такаббур бўлади. Диёнатли аёл гўзал, молдор ва обрўли бўлса ҳам, камтар ва хушхулқ бўлади.

Қайд этилган ушбу сифат ва ҳоллар аёлгагина хос ва аёлдангина матлуб бўлмай, эркакларга ҳам хос ва тегишлидир. Зеро, қиз ҳам йигитнинг келишганлиги, бойлиги ё обрў ва насабига алданиб қолмай, диёнатли йигитни қидириши керак. Диёнатли ва солиҳ йигит жуфт бўлиш учун энг муҳим сифатларга эга йигитдир. Қолган сифатлар диёнатдан кейинги даражада турадиган сифатлардир.

Диёнатли йигит хотинини ҳартомонлама асрайди ва ҳимоя қилади. У билан тотув яшайди, унинг инжиқликларини кўтаради. Энг муҳими, уни яхши кўрса, эъзозлайди, бордию ёмон кўрса, унга зулм қилмайди. Агар аёл бирга турмушни истамаса, уни қийнаб ушлаб турмайди, йўлини очиб қўяди.

Оилавий ҳаёт қийинчилик ва масъулиятларга тўладир. У ҳолатлар ўзгаришининг бир улкан майдони. Оила мол асосига қурилган бўлса, мол кетгач, нима бўлади? Чирой ва обрўга асосланган оилаларда бу ҳолатлар ўзгарса-чи? Шубҳасиз, оилавий ҳаётда «инқилоб» бўлади. Келишмовчилик бош кўтаради. Зеро, оила мустаҳкам асосга эмас, балки беқарор таянч ва шахсий истакларга таянган эди.

Аммо диёнат сифати эътиборга олиниб, оила қурилса-чи? Дин диёнатли мусулмон қалбидаги мустаҳкам ва собит ақидадир. Мусулмоннинг сўзлари ва ишлари унга асослана-

ди ва шундан келиб чиқиб бошқалар билан муомала қилади. Диёнатли, хоҳ эр, хоҳ аёл бўлсин, кенгчиликда Аллоҳ таолога шукрли, қийинчиликда сабрли бўлади. Воқеликка имону сабр билан ёндашади, ўз жуфтига, умр йўлошига тўла вафо ва фидо кўрсатиб ёрдам қилади.

IV. Муҳаббат, ишқ ва рашк

Бу уч сўзнинг, инсонлар қалбида ўз ўрни бор. Ҳар ким улардан ўзига яраша жабр кўради. Шундай бўлса-да, улар борасида кераклича сўзлаган, уларнинг шаръий маъно ва чегарасини баён қилиб, инсон қай ҳолда уларни поймол қилиши ё ундан чиқиб кетишини кўрсатган бирортани топмадик. Балки бу ҳақда гапиришга улар разолат, зино ва бузуқликка алоқадор, деган ўй тўсиқ бўлгандир. Бу ўй хатодир. Зеро, инсонлар бу уч туйғу билан ўзаро боғланидилар. Бу уч туйғу номус ва шарафни сақлаш боисидир. Бинобарин, уларнинг чегарасини, нодир, яхши ва ёмон жиҳатларини кўрсатиб ўтишни лозим кўрдим.

1. Муҳаббат

Муҳаббат қалбнинг маҳбубга майлидир. Муҳаббат кўнгил иши. У зоҳирий аъзоларнинг иши эмас. Оила эр-хотин ўртасидаги муҳаббат ва майлга асослангандагина бахтли ва фойдали бўлади.

Кўриш муҳаббат калитидир. Шунинг учун Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уйланмоқчи бўлган йигитни бўлажак қаллиғини кўришга ундادилар. Кўриб майли пайдо бўлсин. Имом Аҳмад ва Насоий Муғира ибн Шўба розийаллоҳу анҳудан ривоят қиладилар: «Мен, — дейдилар Муғира, — аёлга совчи қўйган эдим. «Уни кўрдингми?» деб сўрадилар Пайгамбаримиз. «Йўқ», дедим. «Уни кўргин, зеро, кўриш ўрталарингда майл пайдо қила-

ди», дедилар Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам.

Кўп кишиларнинг, хусусан, ёшларнинг муҳаббат ҳақида сўзлашдан тортинишларини биламиз. Кўплар бу ҳақда гапиришни ҳатто ҳаром деб ўйлайди. Шунинг учун бу мавзу қаршисида гуноҳ ҳиссини туйишади, ўзларини гуноҳкор ҳисоблашади. Агар қалби бировга мойил бўлгудек бўлса, гуноҳ қилгандай туйилади.

Ҳақиқатда, уларнинг муҳаббат ва муҳаббатдан унадиган эр-хотин ўртасидаги муносабатлар ҳақидаги тушунчаси аралашдир. Муҳаббат шиори остида қонунсиз алоқа қиладиган, бирга ўтирадиган, тунларни бедор ўтказадиган, ўйин-кулгу қиладиган, ичадиган ва ҳатто зино қиладиган бузуқ эр ва аёлларни кўрганлар муҳаббатни гуноҳ деб ҳисоблашади. Зеро, улар муҳаббат фақат шунақа ишларга олиб келади, деб ўйлашади. Аслида эса ундай эмас. Бутунлай аксидир. Эркакнинг аёлга ва аёлнинг эркакка майл қилиши нафэ истакларидан бири. Аллоҳ таоло инсон қалбини у билан банд қилган. Ол-и Имрон сурасининг 14-ояти мазмуни шундай: **«Аёллар ва ўғил фарзандларни исташ майли билан инсон қалби банд қилинди».**

Инсон қалбини бу истакларга мойил ва уларга банд қилган Зот Аллоҳ зулжалолдир. Инсон уларга қаттиқ муҳаббат қилади. Имом Аҳмад, Насоий, Ҳоким ва Байҳақий шундай ривоят қиладилар. Пайгамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам марҳамат этдилар: «Дунёингиздан мен учун аёллар, хушбўйликлар суюқлидир. Кўзим қувончи намоздадир». Эрнинг аёлга ва аёлнинг эрга муҳаббати бўлмаганда, уйланиш ҳам, зурриёт ҳам, оила ҳам бўлмас эди.

Аммо, Аллоҳ таоло эркакка аёлни, аёлга эркакни, улар ўртасида ҳаром алоқалар юзага келиши учун суюкли қил-

мади. Балки улар ўртасида қонуний эр-хотинлик алоқалари юзага келиши учун бирини-бирига суюкли қилди.

Ибн Можа Абдуллоҳ ибн Аббос розийаллоҳу анҳудан ривоят қиладилар. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Севишганларга никоҳдек мақсадга мувофиқ нарса йўқ».

Аллоҳ таоло мусулмонларга бузуқ йўллардан сақланиш учун аввало кўзни тийишни буюрди. Зеро, кўриш қалб калитидир. Хато ва бузуқликка олиб борувчи барча йўлларни, бегона аёл билан ёлғиз қолиш, тақалиб туриш, қўл олишиш, аёл ва эркакларнинг ўзаро ўпишиши каби йўлларни ҳаром қилди. Бу ишлар қалб майлига сабаб бўлади. Қалб майл қилгач, нафэни жиловлаш ўта мушкул бўлади. Аллоҳ таоло раҳм қилганларгина ўзларини тийиб қолишлари мумкин.

Ҳулоса шундай: Инсон қалб майли учун гуноҳкор бўлмайди. Аммо қалб майлининг боиси ҳаром бўлса ва ундан сўнг келадиган ҳаром ишлари учун гуноҳкор бўлади. Масалан: эркак ва аёл бир-бирлари билан нигоҳ алмашсалар, ё танҳо қолсалар, ё ўтириб суҳбат қурсалар, сўнг қалблари бир-бирларига мойил бўлиб севишсалар, бу қилган ишлари учун, шунингдек, ундан сўнг қиладиган барча ҳаром ишлари учун гуноҳкор бўладилар. Аммо майл учун эмас, зеро у қалбга боғлиқ, инсон қалбини бошқаролмайди.

Аммо пок, танҳо севги учун ҳеч қандай гуноҳ йўқ, балки савоб бор. Суютий каби баъзи уламолар шундай дейишган: «Севгисини яширган ифбатли ошиқ ажрлидир».

Инсонни турли бахтсизликларга дуч айлайдиган муҳаббат тузоғидан қалбни асрашнинг энг яхши йўли унинг барча боисларига яқинлашмасликдир. Фақат озчилик бунга муваффақдир.

(Давоми 22-бетда)

Онасининг сўзлари қулоқлари остида аксадо берди:

– Ўғлим, намозни ҳам шунча кечиктириб ўқийдимми-а?

Етмишга яқинлашиб қолган онаси азон айтилди, дарҳол ўрнидан турар, ёшига хос бўлмаган чаққонлик билан таҳорат олиб, намозини бошлади.

У эса нафсини ҳеч энголмасди. Доим на-

моз вақтини ўтказиб юборар, ёки охири дақиқаларда зўр-базўр, шошилич ўқир эди. Шуларни ўйлаб ўрнидан турди, соатга қаради. Хуфтон вақти киришига ўн дақиқа қолган эди. «Яна шом намозини кечиктирдим», – деди афсус билан...

Шошилиб таҳорат олди, хонага кириб, апил-тапил намоз ўқиб битирди. Қўлларини дуога очаркан, бирдан онасининг сиймоси кўз олдига келди. Онасини жуда севади. Унинг ихлос билан намоз ўқишини кўриб ҳайрон қолади.

Кун бўйи дарс қилган эди. Гўё елкасидан бир оғирлик босиб тургандай... Дуо қиларкан, бошини қўллари орасига олиб, саждага борди. Намоздан кейин бир муддат шу ҳолатда тафаккур қилишни севади. Кўзлари юмилиб кетаётгандек бўлди. «Жуда ҳам чарчабман», – деди ўзича ва... ажиб бир туш кўрди:

Кенг майдон эмиш. Тўс-тўпалон, ҳар томон одамлар билан тўла. Негадир ҳамманинг юзида ҳадик — кимдир олазарак атрофни кузатяпти, кимдир у ёқдан-бу ёққа югуради, яна кимдир тиз чўкканча, бошини чангаллаб ниманидир кутяпти.

Юраги кўкрагидан отилиб чиққудек тез уради, манглайдан муздек тер қуйиларди: «Нималар бўляпти, нега ҳамма бунчалар нотинч». Хаёлида шу каби саволлар царх уради.

Бирдан оломон орасида шовқин-сурон кўтарилди. Оломон гўёки ўзани бузилган дарёдек бир томонга қараб оқиб келарди. Ҳеч кимнинг бири билан иши йўқ, ҳаммада фақат бир илинж – ўз жонини сақлаб қолиш учун ҳаракат қилардилар. У ҳам асов дарёга тушиб қолган кичкина қайиқдек сузиб борар эди гўё. Кутилмаганда ўзини тубсиз жарлик лабида кўрди. Қанчалар тўхта-тишга ҳаракат қилмасин, орқасидан келаётган

оломон бунга имкон бермас эди. Бутун фикрини бир жойга тўплашга улгурмай, жарлик бўйидаги дарахт илдизига осилиб қолди. Лекин қўллари тобора толиқиб, мадори қуриб борарди.

Айни шу он, бутун ҳаёти кўз олдидан кино тасмасидек ўта бошлади. «Шукрлар бўлсин, – деди

ўзига-ўзи. — Кўз очганимдан бери, доимо яхшилик хизматидаги инсонларни кўрдим. Отам амри маъруф-

ларга борар, молини йўлида харжлар, онам уйга келган мусофирларнинг иззатини жойига қўяр, дастурхоннинг бириси йиғилиб, бошқаси ёзилар эди. Мен ҳам доимо шу йўлдан бордим. Инсонлар хизмати учун доим тайёр турдим. Уларга Аллоҳни танитдим. Намозимни ўқидим. Рўзамни тутдим. Фарз амалларни бажо келтирдим. Ҳаромдан узоқ бўлдим...»

Шуларни ўйларкан, ягона умиди Яратувчининг раҳмати эди.

Юзидан мунчоқ-мунчоқ терлар қуйилар, дир-дир титрар эди. Ўзи осилиб турган дарахт илдизидан кўзини узмасди. Мадад йўқми? Наҳотки бирор ёрдам бергувчи бўлмаса?

Мана шу биргина илдиз ҳаётини ҳал қилаётгандек, ҳаяжондан кўзларини юмиб олди. Толиққан бармоқлари ёзилиб, вужуди ҳавода муаллақ қолди. Тўғри жарлик тубига тушиб борарди. Фақат... озгина, озгина қолганда бир қўл уни ушлаб қолди. Бошини кўтариб, юқорига қаради. Оппоқ соқолли нуроний бир қария табассум қилиб турарди.

Юқорига чиққач, уст-бошини қоқиб, қариядан «Сиз кимсиз? Сўнгги дақиқада улгурдингиз-а. Нега шундай бўлди?» деб сўради.

Қария эса қулимсиради, аста бошини қимирлатиб:

«Сен ҳам намозларни ўқишга сўнгги дақиқаларда зўрға-зўрға улгурардинг, эсладингми?...»

Саждадан бошини кўтарди. Аъзои бадани қора терга ботган эди. Ташқаридан келаётган овозга қулоқ солди. Хуфтонга азон айтилмоқда. Сапчиб ўрнидан турди. Таҳорат олиш учун ўқдай отилиб кетди...

КЕЧИКИШ

Маҳмуд МАҲКАМ
гайёрлади.

Садриддин САЛИМ БУХОРИЙ

Инсон қалби меҳр булоғи

* * *

Баҳоуддин Нақшбандни
шоҳи Нақшбанд дейдилар,
Ердаги офтобу
моҳи Нақшбанд дейдилар.
Бухоро, Туронзамин
файзёбдир бу зотдан,
Ҳаққа элтувчи йўлни
роҳи Нақшбанд дейдилар.

* * *

Хирқа қолгай, шайху пирлар кетади,
Жаҳон қолгай, жаҳонгирлар кетади.
Фаму ташвиш адо бўлмас, ложарам,
Сабр қолгай, лек собирлар кетади.

* * *

Дам ғанимат — бу дам сўнгги дам балки,
Ғам ғанимат — бу ғам сўнгги ғам балки.
Гуноҳларни ювгувчи кўздаги нам,
Нам ғанимат — бу нам сўнгги нам балки.

* * *

Замон яхши, уни ёмон айлама,
Ҳаёт гўзал, уни вайрон айлама.
Инсонларнинг қалби меҳр булоғи
Оҳ, тупуриб, уни ҳаром айлама.

* * *

Тугамас бу орзу, бу ҳавас, ёху!
Ўлимдан қочади ҳар бир кас, ёху!
Тириклар гапирмас ўлимдан, ажаб,
Ўликлар ўлимдан гапирмас, ёху!

* * *

Майда ишни этгай майдалар,
Майда гапни тутгай майдалар.
Улуғларнинг улуғлигидан
Майдалашиб кетгай майдалар.

* * *

Охират қасрини қур,
бу қаср омонатдир,
Аср меники дема, гўр!
Бу аср омонатдир.
Келганлар кетажакдур,
кетганлар келмагай ҳеч,
Қабрингга бўлма мағрур,
бу қабр омонатдир.

* * *

Ерни бердинг, осмон талабман,
Меҳр бердинг вале ғазабман.
Ношукрлик ҳалокат асли,
Динни бердинг — Абу Лаҳабман.

* * *

Кўзи кўр бўлган киши
Кўз қадрини билади.
Гунгу лол бўлгандан сўр,
Сўз қадрини билади.

Тани сиҳат юрганлар
Оёқ қадрин на билгай?
Шол одам оёқ қўйган
Из қадрини билади.

Садриддин, ғофилликда
Умринг ўтди, во дариг!
Шукр этганлар шабу
Рўз қадрини билади.

* * *

Сен ҳам тупроққа эгил,
охир тупроқ бўлгайсан,
Аслим тупроқдир дегил,
охир тупроқ бўлгайсан.
Тобакай дунёи дун
гамин егайсан, войким,
Охират гамин егил,
охир тупроқ бўлгайсан.
Тупроқдай камтар бўлган
қулларнинг қабр ичида
Савол-жавоби енгил,
охир тупроқ бўлгайсан.
Сен ҳам тупроққа эгил,
Садриддин, унутма ҳеч
Аслим тупроқдир дегил,
охир тупроқ бўлгайсан.

Фарид УСМОН

Дарахтлар

Дарахтлар Яратганнинг раҳмати деб шамолни
 Куйлаб қолурлар гоҳо, куйлаб қолурлар гоҳо.
 Куйлашар кундузлари, гоҳида саҳар палла
 Улар ёлғиз Аллоҳга изҳор қилур муддао.
 Жамики жонли-жонсиз, ҳаммасида шу ҳол бор,
 Бу ҳолат ёруғ олам ичра оддий бир ибрат.
 Ҳиссу идрокинг ила кўзни юмиб бир лаҳза
 Тафаккур қила олсанг, англарсан уни фақат.
 Кўз очганда назар сол, япроқ ибрат саҳфаси,
 Ўқимоқни ўргангангин ундан Аллоҳ саломин.
 Тонг чоғи шамол боис, Фарид, холис айтаман
 Бисмиллаҳир роҳманир роҳим, деб Унинг номин...
 Дарахтлар Яратганнинг раҳмати деб шамолни
 Куйлаб турарлар доим, куйлаб турарлар доим.
 Мен муносиб бир банданг бўларманми, билмадим,
 Бир япроқдай юрагим зикрингда бўлса қоим...

Мадад бер Ўзинг

Шайтон шаклини чизиб бер дединг,
 Дединг: суратини кўрсатгин менга.
 Худди шу ҳолатда, худди шу фурсат
 Шайтон қилмишлари кўринди сенда.

Тилим калимага айланмай қолди,
 Сўзга қўшилмай ҳаяжонларим.
 Қани сўз? Қани сўз? Наҳот йўқолди,
 Наҳотки шу бўлса деб шайтонларим?..

Оғир иблис билан бир танда юрмоқ,
 Шу ҳис юрагимни титратди бир зум.
 Инсон деганларим шайтон чиқса-я,
 Яратган Аллоҳим, мадад бер Ўзинг...

Илм иста

Илму ҳикмат бир илоҳий нур-зиё,
 Илму ҳикмат билан диллар пурзиё.

Зебу зийнат, молу дунё ўткинчи,
 Завқу азоб, орзу-ҳаво ўткинчи.

Заковат-ла сақланар қалб жаҳлдан,
 Бахт бешиги ясалгай илм, ақлдан.

Ўрганамиз илм-ла дин-диёнатни,
 Фарзу вожиб, суннату сир-синоатни.

Илм иста, ғафлатга ҳеч кўнмагин,
 Бекор сўзлаб, узун ухлаб, сўнмагин.

Илмсиз қалб бўлармиди саломат?
 Дардинг борми, йўқ ишингда давомат.

Илм йўллар сени рушду ҳидоятга
 Ва олгайдир ихлосингни ҳимоятга.

Илм иста, бўлгин омон, эй дўстим,
 Шунда жаннат йўли осон, эй дўстим.

Ибодулла АХРОР,
 Тошкент Ислам
 институтининг мударриси

Туюқлар

***

Сенга фидо бўлсин йўғу боримиз,
 Молу мулкка тўла уй-омборимиз.
 Енгилламас бўлса гуноҳлар юки,
 Ўзинг кечир бизни, Биру Боримиз.

***

Роҳат топай десанг дунё боридин,
 Кўп кўтарма молу жоҳнинг боридин.
 Дин ўзга-ю, дунё бошқа демагин,
 Билсанг агар, бу дунёнинг бори дин.

Ёқуб УМАР

Ҳидоят қил

Аллоҳим, раҳм этгил менга,
 Ҳидоят қил, ҳидоят қил.
 Шайтонлардан, ёмонлардан
 Ҳимоят қил, ҳимоят қил.
 Кўзларимга ҳақ йўлингни
 Аён этгил, аён этгил.
 Қалбга иймон сирларини
 Баён этгил, баён этгил.
 Икки дунё маконимни
 Обод айла, обод айла.
 Қийноқлардан бу жонимни
 Озод айла, озод айла.

Дилфуза ХОЛЛИЕВА

Муҳаммад АҲМАД КАНЪОН

ЭР-ХОТИНЛИК АСОСЛАРИ

2. Ишқ

Муҳаббатнинг кўтаринки ҳолати ишқдир. У икки хил бўлади — ифбатли ишқ ва бузуқ ишқ. Яъни, ошиқ ўз поклиги ва ифбатини сақлаган ё тубан ва бузилган бўлиши мумкин.

Ишқ ҳам, муҳаббат каби, инсон бошқара олмайдиган кўнгил ишларидандир. Аммо инсон унга олиб борган ҳаром йўллар ва ундан келиб чиққан ҳаром ишлар учун жавобгардир. Ифбатли ишқда ва уни одамлардан пинҳон тутишда ажр бор. Таҳовий «Мароқил-Фалох» ҳошиясида Суютийдан нақл қиладилар: «Ифбатли ишқни яшириб ўлган киши, агар унинг сабаби ҳаром бўлса-да, охиратда шаҳидлар қаторида бўлади». Бунинг маъноси шундай: «Ошиқ, эр ё хотин бўлишидан қатъий назар, ишқда ифбатли бўлса ва маъшуқига етолмаганидан уни яширса ва сабр этса, ишқи туфайли ўлса, охиратда шаҳидлар ажрига етишади».

Биз ошиқнинг сабрини ҳақиқий баҳолай олсак, бундай ажр ажабланарли туюлмайд. Зеро, у истаги ортидан чопадиган бузуқ ошиқ эмас, инсонлар қадрини поймол этувчи пасткаш ҳам эмас. Балки у қалбида нотинчлик ва маъшуқига боғлиқлик бўлишига қарамай, сабрли

Давоми. Бошланғичи 16-бетда.

ва ифбатлидир, нафсининг жиловини тутган, аъзоларини бошқаргандир. Унинг аъзолари назоратдан чиқиб кетмаган. Аммо қалбини ўзгартиролмайди, бунга молик эмас. Шунинг учун сабр қилади, ифбат ва ишқини яшириш билан ўзини асрайди. Бунинг учун ажр олади.

3. Рашк

Инсоннинг ўз ҳаққига бошқаринг шерик бўлишини ёмон кўриши рашқдир. Рашк муҳаббатдан келиб чиқади. Яхши кўргангина рашк қилади. Рашк, эркакка ҳам, аёлга ҳам бирдай яхши сифат ва олий хислат ҳисобланади.

Шубҳасиз, аёл рашк қилади. У эри унинг устига хотин олмоқчи бўлганида қаттиқ габзланади. Бу ундаги табиий ҳол. У эрига танҳо ўзи эгалик қилишни истайди. Зеро, уни севади. Севмаса эди, парво қилмасди.

Кундошни қабул қилолмай-диган аёлнинг кўпхотинликка рухсат берган шаръий ҳукми рад этиши мумкин эмас. Унинг кундошни қабул қилолмаслиги рашк туфайлидир. Аммо шаръий ҳукми рад этиши ё инкор қилиши гофиликдан ё адашишдан ўзга нарса эмас. Шарият ҳукмини иккиланмай қабул қил-диган, барча яхшилик ва ҳикмат шарият ҳукмида эканлигига ишонадиган аёл солиҳа, муслима аёлдир. Бу нарса аёлнинг эрига рашкига ва кундошни ёмон кўришига таъсир этмайди.

Аллоҳ таоло мўмин бандаларига жаннатда ато этадиган ҳурилар хусусида ҳам мусулмон аёлларга шу гапларни айта-миз. Мусулмон аёл рашк қилиб, мўминлар учун жаннатда ҳури-

лар борлигини инкор қилиши ё ёқтирмаслиги мумкин эмас. Чунки у, биринчидан, эри билан жаннатда бўлиши ё бўлмаслигини билмайди. Иккинчидан, жаннатда, дунёда бўлганидек, рашк бўлмайди. Учинчидан, Аллоҳ таоло аёлларга ҳам, биз тафсилотини билмайдиган, уларни рози этадиган неъматлар ато қилгандир. Кўз кўрмаган, қулоқ эшитмаган, инсон хотирига келмаган неъматлар бордир жаннатда. Сажда сура-сининг 17-ояти мазмуни шундай: «**Ҳеч бир шахс қилган ишларининг мукофоти учун уларга ҳозирланган кўз қувнар нарсаларни билмайди.**».

Мўмин ва мўмина истаган неъматларини ва кўнгиллари тусаган нарсани жаннатда топадилар ва тўла рози бўладилар. Улар жаннат неъматларига ва Аллоҳ таоло раҳматига етиш учун фақат солиҳ амал қилишлари керак, холос.

Эркак аҳли ва номусини ҳимоя қилиши керак, бу нарса унга вожибдир. Номус ва шарафни рашк этиш эркак бурчидир. Бу рашк Аллоҳ рози бўлмаган нарсанинг оилада бўлишига йўл қўймайди. Хотини ва қизига рашк қилган эр уларни бегона эркаклар олдида яланғочланишига, шармандалик ва ҳазил-мутойиба қилишига, улар билан ака-ука ё фарзанддек муомала қилишига чидай олмайди.

Асримизда бу рашкни бачканалик қаттиққўллик, мутаассиблик ва яна нималардир деб аталиши галатидир. Инсонларни бугунги кунда Фарбнинг ёмон одатлари асирга айланганини эсласак, таажжубимиз йўқолади. Фарба «айб», «номус» ва «шараф» нималигига унча эътибор қилишмайди. Зеро, бузилган, шахвоний жамиятнинг сифати шундай. Бу ҳолатга ҳавасмандлар номус, шараф ва ҳурматни асрашга асосланган бизнинг исломий ахлоқимиз билан қовуша олмайдилар.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу

алайҳи ва саллам оила аъзола-рига рашики йўқ эркакни «дай-юс» деб атаганлар. Бу жуда ёмон сифатдир. Табароний Аммор ибн Ёсир розийаллоху анхумодан. Имом Аҳмад, Ҳоким ва Бойҳақий Абдуллох ибн Умар розийаллоху анхумодан қуйида-ги мазмунли ҳадисни ривоят қиладилар: «Уч тоифа — ичкиликка берилган, ота-онасини норози қилган ва дайюс жаннатга кирмайди».

Пайгамбаримиз дайюсини шундай тушунтирганлар: «Оиласида бузуқлик ва ҳаромга жой берган киши дайюсдир».

Биринчи бобга доир саволлар ва жавоблар

Савол. Мусулмон тарки дунё мақсадида уйланмаслиги мумкинми?

Жавоб. Йўқ, мумкин эмас. Исломда тарки дунё қилиш йўқ.

Савол. Уйланиш учун керак бўлган имконият чегараси нима?

Жавоб. Йигит учун даромади ва мавқеига яраша ўзига муносиб уйга эга бўлишга етарли мол бўлиши кифоядир. Аммо маҳр ва тоқатдан ортиқча уй анжомларини кўпайтириш ҳамда қийнаб қўядиган нарсаларни ўзига юклаши маъқул эмас ва унда яхшилик йўқдир.

Савол. Қизга уйланган яхшими ё бевагами?

Жавоб. Қизга уйланиш яхшидир, лекин бевага уйланишнинг ҳам ҳечқиси йўқ.

Савол. Йигит ва қизга турмуш қуришга шошмаслик учун ёрдам беришга, ҳадиси шарифда зикр қилинган, рўзадан бошқа йўллар борми?

Жавоб. Ҳа, бир қанча йўллар бор. Бегона аёлларга назар қилишдан кўзни тўсиш, Қуръони каримни кўп тиловат қилиш, бузуқ киноларни кўрмаслик, жинслар ҳақидаги китоб ва қиссаларни ўқимаслик шулар жумласидандир.

Савол. Оилали бўлиб туриб ҳам зино қилувчилар бор. Уй-

ланиш нега уларга фойда бермаган?

Жавоб. Чунки улар заиф имонлидир. Биргина шаҳватдан ўзга бошқа мақсади йўқ бўлган эр ё аёлга оила қуриб ўзаро кўшилишлари етмайди, балки уларнинг шаҳвати ҳалдан ташқари тўймас суқликка айланади. Уйланиш фойда бермайди, чунки улар жинсий аъзоларини ҳаромдан сақлаш учун уйланмаганлар. Балки уларнинг уйланиши ҳайвонларнинг қовушишига ўхшайди.

Савол. Жаннатда ҳурилар борлигини инкор қилувчи мусулмон аёл ҳукми нима?

Жавоб: Бундай инкори уни Исломдан чиқаради. Аллоҳ сақласин. У имонини янгилаши, тавба қилиши, жаннат неъматлари жумласидан эркаклар учун ҳурилар борлигига ишониши лозим. Қолаверса, эрининг жаннатда ҳуриларга уйланиши унга ҳеч зарар қилмайди. Агар у ўзининг имони ва солиҳ амаллари билан жаннат аҳлидан бўлса, унга ҳам ҳадсиз-саноқсиз неъматлар бор. У жаннатда фақат рози ва бошқалар ҳам ундан рози ҳолда бўлади. Аммо дўзах аҳлидан бўлса, у қандай ҳам ёмон аёлдир. Дўзах қандай ҳам ёмон жой.

Иккинчи бобга доир саволлар ва жавоблар

Савол. Қизни, ота-онаси беришни истамаса, олиб қочса бўладими?

Жавоб. Йўқ. Бу бирор ҳолда ҳам мумкин эмас. Бу шарафга номуносиб ва шариат ҳукмига зид ишдир.

Савол. Қизни, ота-онасининг норозилигига қарамай, йигит билан қочиб кетса, баъзилар ўлдирганидек, ўлдириш мумкинми?

Жавоб. Йўқ. Қизни бу иши учун ўлдириб бўлмайди. Ўлим жазоси унинг бу нолойиқ ишига тўғри келмайди. Биз унинг ота-онасига ишнинг тадорикини тезлик билан кўришни ва

ҳолатни ислоҳ қилишни тавсия этамиз.

Савол. Қизни олиб қочиш ҳаром экан, бирга турмуш қуришни истаган йигит ва қиз, қизнинг ота-онаси норози бўлса нима қилсин?

Жавоб. Улар қозига арз қилиш имконига эга. Қози қизнинг ота-онаси тутган йўлини кўриб чиқади. Агар тўғри бўлса, маъқуллайди. Бўлмаса, умумий бошқариш ҳукмига биноан уларнинг оила қуришларига бош бўлади.

Савол. Йигит бир қизни ёқтириб қолса, унга «менга ёқиб қолдинг», «мен сени яхши кўраман», «сенга совчи юбораман» дейиши мумкинми?

Жавоб. Ҳа, мумкин. Қиз ҳам йигитга шундай деса бўлади.

Савол. Одатда йигит қизга совчи юборди. Лекин қиз ҳам, тегишни таклиф қилиб, йигитга совчи қўйиши мумкинми?

Жавоб. Мумкин. Аммо, яхшиси, бу ишни қизнинг ўрнига унинг яқинларидан бири бажаргани маъқул.

Савол. Унаштирилган йигит ва қиз унашувни бузиши мумкинми?

Жавоб. Ҳа, никоҳланмаган бўлсалар, уларнинг ҳар бири унашувни бузиши мумкин. Аммо йигит унашиб, бузишни яхши кўрадиган қизларни масҳаралашни қасд қилган тоифадан бўлса гуноҳқор ва пасткашдир.

Савол. Унашганлик белгиси сифатида машҳур бўлган узук тақишнинг ҳукми нима?

Жавоб. Йигит ва қизнинг унаштирилганлиги ё турмуш қурганлиги аломати сифатида тақиладиган узукни мусулмонлар олдин билмаганлар. Аммо у тилладан ё кумушдан бўладими, аёллар учун зийнат ва безак ниятида жоиз. Эркакка эса тилла узук тақиш мутлоқ мумкин эмас. У кумуш узук тақса бўлади. Лекин тақмаслиги муносибдир.

(Давоми келгуси сонда)

ЗИММАМИЗДАГИ ҚАРЗ

Кечагина:
“Аъзам, соғлиқ қандай? “Ҳидоят”га аталган мақола бўлқолдимми?” деб сўраганимда:

“Аллоҳга шукр, соғлиғим яхши. Мақола ҳам тайёр. Битта эмас, беш-олтита. Қаторлаштири-иб босаверасиз», деган эди одатдагидек хушчақчақ.

Бугун эса...

Бугун Аъзам ҳақидаги ҳар бир сўзимизни «Раҳматли...» ифодаси билан бошлаяпмиз.

Раҳматли Аъзам Ўктам энди-гина қирқ икки ёшга яқинлашган эди. «Қирқинчи баҳор» деб номланган жажжи шеърий тўпламини ўқувчиларга яқинда тақдим қилган эди. Аллоҳнинг иродаси экан, қирқ иккинчи баҳорини кўролмай кетди. «Инна лиллаҳи ва инна илайҳи рожиъун».

Вафотидан икки кунгина бурун — яқшанба куни оиласи билан бизниқига меҳмон бўлиб келган

эди. Абдумурод Тиловни ҳам чақирдим. Ўша оқшом роса чиройли суҳбат бўлди. Ўн йил, йигирма йил илгариги гаплар ҳам қолмади. Кўп ишларни, кўп одамларни эслашдик. Таниганлар яхши билишади: Аъзам сўз устаси эди, ҳар қандай воқеани ҳам ниҳоятда қизиқарли қилиб ҳикоя қила оларди. Суҳбатидан маъно ҳам оласиз, завқ ҳам. Шунинг учунмикан, кўпроқ уни гапиртиргимиз келди. Ажабтовур хотираларидан биз — Абдумурод, ўғилларим мириқиб ўтирдик.

Аъзам Ўктам муболағасиз катта шоир эди, лекин у аввало мўмин эди. Шу қисқагина умри давомида ҳам ижоди ва фаолияти билан динимизга улкан хизматлар қилиб кетди. Биргина Қуръони каримнинг ўзбекча маъно таржималарини нашрга тайёрлашдаги саъй-ҳаракатларининг ўзини эслаш ки-

фоя. Таржима «Шарқ юлдузи» журналида кетма-кет босилар-

кан, уни кўлзмадан оққа кўчиришдек «қора» ишини асосан Аъзам оиласи билан биргалиқда адо этган эди. Кейинроқ «Чўлпон» нашриётида алоҳида китоб ҳолида тайёрланган нашрига муҳаррирлик ҳам қилди. «Икки дунё саодати» китобига (1998) Имом Бухорий тўплаган ҳадислардан айримларига битган шеърий талқинларини жамлади, «Қирқинчи баҳор»ни (1999) эса «Азон» шеъри билан қаршилади...

Ўша куни бизниқига негадир раҳматли Чори Авазни кўп эсладик. Чори Аваз анча-мунча диний саводи чиққан, имонли, зўр шоир эди. Аъзамнинг қалин дўстларидан. «Чўлпон»да бирга ишлашган, бирга-бирга Анвар домладан илм олишган, Зоҳиджон қори акадан қироатни ўрганишган эди. Раҳматли Чорининг қулоғи сал оғир эди. Аъзам бир воқеани гапириб берди.

Аъзам ЎКТАМ

ЧИРОЙЛИ ВОҚЕА

Тўқсонинчи йил кузида собиқ Бутуниттифоқ ёш ижодкорларининг кенгаши ўтказилди. Устоз адиб Тоҳир Малик тавсияси билан мафтунок Сочида бўладиган талбирга мени жўнатишди. Илгари эътибор қилмас эканман: ўрисларда ҳам илмоқли гаплар кўп бўларкан. Мени бир гуруҳга, қозоқ Бауржан Жақиповни наригисига, тожик Муҳаммадали Жунаидовни яна бошқасига қиритган маърака раҳбари кулимсираб: «Мана, Ўрта Осиёни бўлиб ташладик», деб қўйди.

Муҳаммадали: «Мен Аъзам билан бир гуруҳга қираман!» деб туриб олди. Бауржан ҳам уни қувватлади. Биз бирлашдик. Бизга бошқачароқ қарай бошлашди.

Вологдадан Олга Смирнова деган шоира келган эди. Ўзбек қизларга ўхшайди. Бунинг устига, шоир Николай Рубсовнинг ҳамюрти. Гаплашиб қолдик.

— Мана, сен ўзбексан. Ароқ ичмайсан, намоз ўқиркансан, — деди у. — Рубсов бошқача. Бутунлай. Унинг шеърларини ўз тилиннга ўғирришга нима сабаб бўлди? (Газета-журналлардаги таржималаримни кўрсатган эдим унга).

Рубсовнинг машҳур шеърида шундай сатрлар бор:

*«Я умру в крещенские морозы,
Я умру когда трещат берёзы».*

Шуни мен ўзбекчага:

«Ўламан мен аёз чирсиллаганда,

Ўламан қайишлар қирсиллаганда», деб таржима қилган эдим. Ўзбек ва ўрис тилларида шуни тўлиқ ўқиб бердим. Шеър

«Ўзим ҳам билмайман бу қандайин сир —

Ишонмайман ўлим мангу эмасдир», сатрлари билан тугайди.

— Шу ишонч бизни бирлаштиради, — дедим мен. — Инсон ўлганидан кейин тирилишига ишонмоғи лозим. Имоннинг тўлиғи бўлмаса ҳам, бир парчаси бор экан, шу топиштиради бизни.

Машгулотлар бошланди. Антон Петрашевский деган шоир йигит яқинда уйланган бўлиб, хотини билан бирга келган экан. Яхши одамлар. Би-

Куръондан сабоқ олаётганларидан «таббат» сўзидаги охириги «т» товушини Чори ҳеч тажвидга туширолмабди. Зоҳиджон қори ака куйиб-пишиб тушунтира бошлабдилар: «Хов Чори, менга қаранг, шоир одамсиз, ўшатишни яхши кўрасиз. Саҳрода кетаётган туянинг оёғи кумга ҳар урилганда қанақа товуш чиқаради? Бу «т»ни ҳам ўшанақа қилиб (яъни, бир оз сирғалтириб) талаффуз қилинг!» дебдилар.

«Қарасам, қори ака роса жиғибийрон бўляптилар, — дейди Аъзам. — Эй қори ака, Чорининг қулоғини биласиз, туя бўкирса эшитмайди-ю, туёғининг товушини эшитадими, .. дедим».

Бу бегараз ҳазилдан ҳам уларнинг бир-бирларига нақадар яқин бўлганлари кўриниб турарди.

— Анвар акам (Анвар Обиджон) Чорининг вафотига ёзган сўзида икки қатор шеър бор эди, — деди Аъзам ва ёддан ўқиди: «Кўзи жуда ўткир эди, Сажадада нақ Каъбани

кўрарди. Қулоғи сал оғир эди, Улимнинг шарпасини сезмай қолди...».

Ушбу байт, дарҳақиқат, раҳматли Чори Авазнинг имонига, ибодатига ва тақдирига жуда чиройли тавсиф берарди. Ҳаққиға хайрли дуолар қилдик. Яна аллапайтгача у ёқ-бу ёқдан гаплашиб ўтириб, ниҳоят хайрлашдик. Икки кундан кейин эса...

Бизнинг қулоқларимиз очиқ эди, аммо Аъзам Ўктам биродаримизга яқинлашиб қолган ўлим шарпасини ҳеч қайсимиз сезмай қолибмиз. На биз — ёр-дўстлари, на оиласи — ота-онасию хотин, бола-чақалари ва на ўзи...

Зотан, ўлим кўзга кўринмайди, қулоққа эшитилмайди, лекин Буюк ва Қудратли Яратувчининг ҳикматига кўра, у ҳамиша ёнимизда, ҳаётимизга ҳамиша ҳамроҳдир. Муҳими ва буюрилгани шуки, биз бандалар унга доимо тайёр туришимиз лозим. Бир куни муддати етиб, ёнимиздан қаршимизга чиқ-

қанида, худди раҳматли дўстимиз Аъзам Ўктам каби, хотиржам таҳорат қилишимиз, хотиржам ибодатни адо этишимиз ва бу умрлик ҳамроҳимизни хотиржам қаршилай олишимиз керак.

Ўтганларни Аллоҳ раҳматиға олсин, қолганларни солиҳ, дуоғўй бандаларидан қилсин.

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФҲОН

Дарвоқе, ушбу «Чиройли воқеа» «Ҳидоят»нинг чин мухлиси, доимий муаллифимиз, шоир Аъзам Ўктамдан тахририятимизга гўё бир васитиномадай бўлиб қолди. Чунки уни нашрга тайёрлаётганимизда у оламдан ўтди. «Иложи бўлса, сарлавҳа ва ичидагилар ўзгармасин, руқни «Хотира» бўлсин», деб тилак билдирган эди. Уни муаллифнинг кўнглидагидек чоп этишни зиммамиздаги қарз деб ҳис қилдик. Руқни ҳам у истаганидек қўйдик: «Хотира».

Тахририят.

роқ хотини Анжелика ўта «замонавий» кийинган. Ёнида ўтириш ноқулай. Оқшомлари суҳбат қизийди. Дастурхонга «пашша» тушиши билан мен туриб кетаман. Буни Антон сезиб юраркан, бир куни денгиз бўйида сайр қилаётганимизда сабабини сўраб қолди. Баҳоли қудрат тушунтирдим.

— Менга қара, — деди у, — демак, сен хотинингдан бошқа аёллар билан «гаплашмайсан»-а?

— Йўқ, — дедим. Никоҳ, зино, маҳрам-номаҳрам ҳақида динимиз аҳкомларини баён қилдим.

— Мен бир нарсага ҳайронман, — деди Антон. — Оля билан яхши гаплашасан. Менинг хотинимга қарамайсан ҳам. Фақат саломлашасан. Нима, у сенга ёқмайдами?

Ҳайрон қолдим. Уларда бу нарса табиий ҳол эканлигини ҳазм қилолмасдим.

— Оля боши очиқ юрса ҳам, кийимларига чидаса бўлади, — дея ўзимни оқлай кетдим мен. — Сенинг хотининг жудакам эркин тутаркан ўзини. Бунинг устига, ичаркан. Сигарет чекаяпти. Хоҳлаганини гапиради, билганини қилади. Бизда хотинлар эрларини «хўжайин» деб аташади...

Кейин сатри аврат, рашк, меҳр, масъуллик ҳақида сўзладим. Антонга булар жуда маъқул тушди. Шу пайт ёнимиздан кенгаш раҳбарларидан бири Феликс Кузнетсов деган шоир ўтиб қолдида, Антонга сўз қотди:

— Нега бир ўзингсан? Қани у ёш, чиройли хотининг?

— Дам оляпти, кеча кўпроқ ичиб қўйибди, — деб жавоб берди Антон.

Кузнетсов нарироқ кетгач, ҳозирги савол-жавоб бўйича ҳам фикримни билдирдим:

— Хотининг қарими, ёшми, хунукми, чиройлими — бегона кишининг иши бўлмаслиги керак, сен эса бамайлихотир «Кеча кўпроқ ичиб қўйибди», деяпсан. Маст қиладиган ичкилик ичиш эркакка уят-у, сен бўлсанг, аёлинг ҳа-қида гапиряпсан.

Бир-икки кун ўтиб Анжелика ёнимга келди.

— Сен менинг туппа-тузук эримни йўлдан уряпсан, — деди у ҳазил аралаш. Ҳар куни қандай кийинишдан баҳслашамиз. Умуман ичкизмай қўйди. Сигаретни оғзимдан юлиб оляпти. Секин суриштираман, бунақа қилиқларни сендан ўрганаётган экан.

Мен бундан бу ёғига Антонни «йўлдан урмаслик»ка ваъда бердим. Аммо у ўзи аллақачон ўзгариб бўлган эди. Вақт топилди дегунча Қуръон ўқитиб, маъносини сўрайверади. Муҳаммадали икковимизнинг ишимиз шу бўлиб қолди.

Бир кеча Бауржан украиналик ижодкорлар даврасида бўлиб, роса ичибди. Эрталаб нонуштага кеч келди.

— Добре рано, хохол! — деди Антон уни кўриб.

Бауржаннинг энсаси қотди:

— Нимага мен билан украинча сўрашяпсан?

— Чунки сен хохолсан, — деб жавоб қилди Антон. — Ана, кеча тақсир айтди: «Ким ўзини қайси қавмга ўхшатса, у ўшалардан бўлади». — Қозоқ украинлар билан ўтириб, уларнинг арогини ичади, ашуласини айтади-да, қозоқ бўлиб қола оладими? Йўқ. Ёқимли иштаҳа, собиқ қозоқ. Киевга салом айт.

Бауржан тажанг, украинлар хурсанд. Биз ҳам ундан кулдик. Кейин кўплашиб денгиз бўйига кетдик. Оля Алишер Навоий, Умар Ҳайём рубойларини билар, «уларнинг майга муҳаббат кучли» бўлганини «исботлаб» бера олар экан. Мен шеърятдаги рамзларни изоҳладим. «Сен гумон қилгандин ўзга жому май мавжуд эрур» сатри жонимга ора кирди. Ундан кейин эса илоҳий мўъжизаларни санашга тушдик.

Бир занжия қиз озод бўлганидан кейин имонга келиб, мусулмонлар ёнида қолган экан. Масжид ёнида унинг чодирини бўлиб, кўпинча Ойиша онамизнинг (р.а.) ёнларига чиқиб суҳбатлашиб ўтираркан. «Тақинчоқ воқеаси содир бўлган кун Раббимизнинг ажойиботларидандир. У мени куфр оламидан кутқарди», деб кўяркан. Кунларнинг бирида Ойиша онамиз: «Менга қара, сен нима учун доим шу гапни такрорлай-верасан?» дебдилар. Шунда занжия қиз ушбу воқеани сўзлаб берибди: «Бир куни мен қабиладаги ёш келинчаклардан бири билан ўйнагани чиқдим. Унинг қизил тақинчоғи бор эди. Ўшани кўлидан ечиб қўйган экан. Бир қуш уни гўшт деб ўйлаб олиб қочиб кетди. Роса қидириб топиша олмади. Кейин менга, сен олгансан, деб туҳмат қилишди. Ҳаммаёғимни тинтишди. Аллоҳга қасам ичиб айтаман, мен уларнинг ёнида турган пайтда бояғи қуш келиб тақинчоқни олдимизга ташлади».

Мен бу ҳикояни ҳаяжон ичра овозим титраб айтиб бердим. Ҳаммага қаттиқ таъсир қилди. Фақат Стефания Украинес исмли жувон:

— Атайлаб тўқилганга ўхшайди, — деди кулиб. — Исломнинг афзаллигини исботлаш учун бошқа чиройлироқ воқеани олса ҳам бўлади-ку? Ақлга сиғмайдиган иш. Осмонда учиб юрган ўғри қуш ердаги диний масалаларга аралашиб юрса... ғалатиноқ-да, — деди.

Биз бир ёқда қолиб, Антон у билан тортишиб кетди ва одатдагидек енгиб чиқди. Анжелика эса тинмай куларди.

— Янги мусулмоннинг олдида Аллоҳнинг мўъжизасини инкор этасанми-я? Энди бу қўймайди. Кечқурун намоздан кейин ҳам тушунтиради. Мендан «тақсир» деб қақиримизни талаб қиляпти...

Кўз очиб юмгунча бўлмай ўн беш кун ҳам ўтиб кетди. Бир-биримизга манзилу телефонла-

римизни ёзиб бердик. Кимдир эсдалик учун суратга тушишни таклиф қилди. Шу пайт қизиқ иш бўлди. Антон билан Бауржан ёнма-ён туриб қолишган экан. Бир пайт қозоғимиз унга қараб: «Ке, мен сенинг хотинингни кучиб турай», деди. «Майли», деди у ва иккови жой алмашишди. Худди шу пайт Антон икковимизнинг кўзларимиз тўқнашди. У Бауржанга қараб, Анжеликанинг елкасидан унинг кўлини олиб ташлади-да: «Хотинимни ўзимга қўйиб бер», деди. Кулиб юбордик. Шу лаҳзалар суратга михланди.

Ҳамма тарқалди. Аэропортга жўнадик.

Йўлда кимдир бошқотирма ўйлаб топди:

— Юз метр нарида бир шиша ароқ турибди. Старт чизигида ичувчи, чақимчи, энгилтак қиз, спортчи ва бошқалар туришибди. Қани, айтинглари-чи, ким биринчи бўлиб маррага етиб боради?

Сўнг эринмай ҳаммадан бирма-бир сўраб чиқди. Мендан ҳам сўраган эди, саналмаган «енгилтак қиз» қолган экан, шунини айтдим. Охирида: «Ҳа-а, ҳар ким ўзи суйган томон голиб чиқишини истайди», деб хохолаб кулиб юборди. Антоннинг қовоғи осилиб кетди. У порахўрни айтгани учун хижолат чекди, деб ўйлабман. Машинадан тушгач:

— Тақсир, сен ёмон иш қилдинг, — деди у менга. — Уни айтмаслигинг керак эди. Гапингни ёзиб ўтирган фаришталарни ноқулай аҳволга туширдим.

Пешонамдан муздек тер чиқиб кетди. Нима дейишимни билмайман. Бахтимга биринчи бўлиб мен учадиган эдим. Хайрлашдик.

— Осмонга боғлиқ ишларда Худо мусулмонларга алоҳида эътибор беради, мана, биттасини биздан ажратиб оляпти, — деди Анжелика.

Унинг бу гапи эрига ёқиб тушди. Оддий нарсалардан ҳам илоҳийлик излай бошлаган эди Антон.

Эртасига ишга чиқдим. Бир пайт телефон жиринглаб қолди. Олдим, саломлашдик. Украинадан сўрашаётган экан.

— Алло, Аъзам, сенмисан? — деган ҳаяжонли овоз янгради. — Мен Стефанияман. Бир гап айтмоқчиман. Питсундага борган кунимиз соҳилда соатимни йўқотиб қўйган эдим. Аэропортда турганимизда «Ҳаммаси яхши бўлди-ю, туғилган кунимга эрим совға қилган соатни йўқотганим ёмон бўлди», деб ачиндим. Шу пайт Муҳаммадали сумкасини ковлаштириб, худди ўша соатни олса бўладими? «Манови эмасми? Келган кунимнинг эртасига қирғоқдан топиб олувдим», дейди-я. Қара, қандай ажойиб. Шунақа севиндим-ки. Дарров сени эсладик. Кечир, ўшанда нотўғри гапирган эканман. Ундан чиройлироқ воқеани топиб бўлмайди. Аллоҳ айнан менга кўрсатганини қара. Хўп, хайр. Аллоҳ сенга ёр бўлсин, тақсир!

Кўзимда ёш билан гўшакни ушлаганча тек туриб қолдим.

Бизлар, олти киши, Миср Араб республикаси элчихонасининг Матбуот шуъбаси томонидан 2000 йил май, июн ойларида ўтказилган «Миср — 800 йиллик маданият ўчоғи» танлови ғолиблари бу қадимий мамлакатнинг мафтункор тарихи билан танишиш бахтига муяссар бўлдик.

Беш минг йиллик тарихга эга Мисрда ажойиб ёдгорликлар ва кўпдан-кўп маданий обидалар бор. Миср тарихининг янги даври 641 йилдан, яъни Амр ибн ал-Асъа раҳбарлигида ислом кўшинлари мазкур мамлакатни фатҳ этишлари билан бошланади. Фотиҳлар Мисрда ислом маданияти, ислом дини ва янги араб тилини олиб келдилар. Натижада, Миср ривожланган давлатга айланди. 969 йил Қоҳира шаҳри пойтахт қилинди.

Ҳозирги кунда Қоҳира шаҳрининг қайси кўчасидан ўтманг баланд гумбазли, 2 ёки 4 минорали, юксак дид билан қурилган масжидларга дуч келасиз. Масжидларда минг кишидан ортиқ намозхон ибодат қилиши мумкин. Ибодат учун шарт-шароит етарли. Тунги соқчилар ҳам хизмат жойларига яқин масжидларда намозларини ўқийдилар.

Масжидлар ўзининг салобати, гўзал қурилиш услуби, фусункорлиги билан шаҳар кўркига кўрк қўшиб туради. Машҳур «Муҳаммад Али» деган жомеъ масжиди алоҳида

этиборга молик, у 1180 йилда Салоҳиддин Аюб томонидан қурилган.

«Муҳаммад Али» масжиди узунлиги ва қирқ метрдан ортиқ, баландлиги 20 метр. Мас-

Муҳаммад Алининг фармони билан «Оқ масжид» қурилган бўлиб, унга «Муҳаммад Али» масжиди орқалигина кирилади. Турк услубида қурилган бу масжидда ҳам беш минг киши намоз ўқийди. Масжид юз метрли тик баландлик устига қурилганлиги, бунинг устига биносининг баландлиги

72 метрга етиши боис эски шаҳарнинг деярли ҳамма жойидан кўриниб туради. Бу ердан эса бутун эски Қоҳира қафтадагидек кўзга ташланади..

Эски шаҳардаги яна бир ноёб масжид халифа Али ибн Абу Толибнинг ўғли имоми Хусайн масжидидир. 969 йилда қурилган бу нодир архитектура ансамбли 102 та устун устига ўрнатилган. Эни 40 метр, узунлиги 120 метр.

Дарвоқе, ажойиботлар юртида кўрганларимнинг мингдан бирини

ҳам қоғозга тушира олганим йўқ. Ноёб ёдгорликлар шу даражада кўпки, Қоҳиранинг ўзида борини кўриш, яқиндан танишиб чиқиш учун бир йилга яқин вақт керак бўлади.

Минг марта эшитгандан кўра бир марта кўрган афзал, деган нақл ҳақиқатига мен амин бўлдим.

Сизларга ҳам ажойиботларғаройиботлар юрти Миср диёрига бориб, завқу-шавққа тўлиб, саёҳат қилиш насиб этишини Аллоҳдан тилаб қоламан.

Маҳкам МАМАДАЛИЕВ

ҚОҲИРАНИНГ КЎРКАМ МАСЖИДЛАРИ

жид ичида ўлчамлари 2,5x2,5 метр бўлган тўртта улкан тошдан қурилган устунлар устига баландлиги 52 метр бўлган гумбаз ўрнатилган, яъни, масжиднинг

баландлиги 72 метр, кун ботиш томонидан иккита 82 метрли минора қурилган. Масжид гумбазининг тўрт томонига энг улуг саҳобалардан Абу Бакр, Умар, Али ибн Абу Толиб, Усмон номлари олтин ҳарфлар билан ёзилган. Деворлар қалинлиги бир метр 20 см. бўлиб, тошдан урилган, яна иккала томонидан 20 см. қалинликда пардоз тошлари билан безалган. Яъни, деворнинг умумий қалинлиги 1 метр 60 см. Масжидда беш минг киши намоз ўқийди.

«Муҳаммад Али» масжидининг шимоли-ғарб томонидан

Олтинчи кўриниш Басрадаги қабристон

Ҳорун: Қабр қани, Абдуллоҳ?

Абдуллоҳ: Манави томонда, эй амирал-мўминин.

Ҳорун: Жим бўл! Мени бундай деб чақирма, менинг бу ердалигимни ҳеч ким билмаслиги керак.

Абдуллоҳ: Узр, эй...

Ҳорун: ...Ҳорун.

Абдуллоҳ: Узр, эй Ҳорун.

Ҳорун: Майли, қабрни кўрсат. Агар дилим алдамаса, мана бу унинг қабри, тўғрими!

Абдуллоҳ: Тўғри, тўғри, мана буниси онасининг қабри.

(Ҳорун ар-Рашид иккала қабр олдида узоқ йиғлади.)

Абдуллоҳ: Жуда кўп йиғладингиз?..

Ҳорун: Бу ерда йиғлаш Хадичанинг олдида йиғлашдан осонроқ. Унинг уйи қаерда? Узоқ эмасми?

Абдуллоҳ: Йўқ, ёнгинамизда.

(Хадичанинг ҳовлисига келдилар.)

Хадича: Марҳабо, эй Абдуллоҳ. Соғ-омон етиб келдингми?

Боламнинг васиятини адо этдингми?

Абдуллоҳ: Ҳа.

Хадича: Аллоҳ ажрингни берсин.

Абдуллоҳ: Меҳмон ҳам олиб келдим.

Хадича: Меҳмон хуш келибди. Ким? Мўминларнинг амирими?! Марҳабо, марҳабо! Ўглингизнинг зиёратига келдингизми?

Ҳорун: Ҳа, хола. Ўғлим қабрини Абдуллоҳ билан бирга зиёрат қилдик.

Хадича: Унинг ёнидаги қабр ни-чи?

Ҳорун: Ҳа, Оминанинг қабрини ҳам зиёрат қилдим. Аллоҳ уни раҳмат қилсин.

Хадича: Аллоҳ ҳар иккисини ҳам ғариқи раҳмат қилсин. Бири ажойиб она, бири ажойиб фарзанд эди, охиратни деб дунёда ҳалол яшаб ўтдилар.

Ҳорун: Мен боламнинг тақвони қаердан олганини энди билдим, хола.

Хадича: Онасидан, Оминадан.

Ҳорун: Омина ҳақида билганларингизни сўзлаб беринчи, хола.

Хадича: Бош устига. У ҳақида сўзлаш менга руҳ бағишлайди. Дарҳақиқат, унинг ҳаёти солиҳа мўминаларнинг гўзал ҳаётларидандир... Бундан йигирма беш йил муқаддам, тунларнинг бирида эшигим тақиллади. Очсам, рўпарамда юзлари гўзал ғамгин бир аёл турибди...

***

Аёл: Сиз Хадича Ҳамавия-мисиз?

Хадича: Ҳа, қизим, кир... Кимсан, қизим? Нима истайсан?

Аёл: Мен дунёдан қочган бир аёлман, қорнимда ҳомилам бор. Хўп десангиз, туғилгунча сизникида турсам. Хизматингизни қиламан, тақвоингиздан ўрганаман.

Хадича: Оиланг йўқми?

Аёл: Йўқ. Бувим билан яшардим, вафот этдилар.

Хадича: Басрадами?

Аёл: Бағдодда.

Хадича: Унда мусофир экансан-да?

Аёл: Ҳа.

Хадича: Исминг нима, қизим?

Аёл: Омина.

Хадича: Марҳабо, эй Омина, хуш келдинг.

Омина: Раҳмат, холажон. Мендан фақат яхшилик кўрасиз, иншааллоҳ.

***

Хадича: Мен уни шундай танидим. Эй мўминлар амири. Унинг тақвосига, зуҳдига гувоҳ бўлдим, ўз қизимдек кўрдим. Кўзи ёригач, болага «Аҳмад» деб исм кўйдик. Бола улғайгач, дурадгорга шогирдликка бердик. У Ҳорун ар-Рашиднинг ўғли эканидан беҳабар эдим.

Ҳорун: Демак, у сизга ўзи ҳақида батафеил сўзлаб бермаган экан-да.

Хадича: Шундоқ. Уни мушкул аҳволга солиб қўймаслик учун ундан ўзи ҳақида кўп ҳам сўрайвермасдим. Мен ўзимча «У гуноҳ қилиб қўйган ва айбини ювиш учун ибодатга шўнғиган», деб ўйлардим, аста-тағируллоҳ. У қаттиқ касал бўлиб ётиб қолгач, мени ва ўғлини қошига чорлади...

***

Омина: Аҳмаднинг отаси кимлигини айтадиган вақт келди. Аҳмад, сен, болам, кўзим юмилишидан олдин отанг кимлигини билиб олишинг керак.

Хадича: Кўй, қизим! Ором ол, ўзингни қийнама.

Омина: Фақат яхшиликни эшитасиз, онажон.

Аҳмад: Онажон! Менга: «Отангнинг исми Ҳорун ар-Рашид, бағдодлик савдогар, сафарга чиқиб, қайтмаган», дегансиз-ку!

Омина: Ҳа, болам. Унинг исми Ҳорун ар-Рашид, менга уйланаётганида савдогарман деган эди, кейин билсам, у халифа Маҳдийнинг ўғли экан.

Охири. Боиланиши ўтган сонда.

Отасидан сўнг халифаликни қўлга олди. Бу унинг ўша қайтиб келмаган сафари, менга қайтиб келмаган сафаридир.

Хадича: Мўминлар амири Хорун ар-Рашидни айтяпсанми, қизим?!

Омина: Ҳа! Мана бу унинг менга қолдирган узуги, уни сақлаб қўйинг, Аҳмад отасининг зиёратига боргудек бўлса, бу узукни ўзи билан бирга олсин.

* * *

Хадича: Ва Омина вафот этди, эй амирал-муъминин. Аҳмад мендан бир неча бор сизнинг олдингизга боришга рухсат сўради, лекин мен «Ҳали катта бўлишинг керак», деб унга рухсат бермасдим. Ниҳоят бир куни...

Еттинчи кўришиш

Аҳмад: Онажон, мен бугун катта бўлдим, отамнинг олди-га борсам.

Хадича: Қайтиб келмаслигиндан кўрқаман, болам.

Аҳмад: Сизнинг нимадан кўрқошингизни биламан. Сиз менинг мол-дунё фитнасига мубтало бўлишимдан кўрқасиз.

Хадича: Тўғри топдинг, болам.

Аҳмад: Хотиржам бўлинг, она, асло бундай бўлмайди. Мен отамнинг олдиларига ул зотнинг одил ва зоҳид Умар ибн Абдулазиздек бўлишлари кераклигини эслатгани бораман.

* * *

Хадича: Мен Аҳмадга изн бердим ва қўлига узукни тутқаздим. Кейинги юз берган воқеалар ўзингизга аён, эй амирал-муъминин.

Хорун: Мен уни валиаҳд этмоқни, у эса менинг Умар ибн Абдулазиздек бўлмоғимни истади. Мен унга дунё тиласам, у менга охираг истади. У менда ўзи истаган нарсани тополмагач, саройдан ҳатто мен билан хайрлашмасдан ғойиб бўлди. Уни излаш учун жўнатган одамларим қуруқ қайтдилар.

Хадича: У менинг олдимга қайтди ва бўлган воқеани сўзлаб берди.

Хорун: Сизга нима деди?

Хадича: У менга ҳаммасини йиғлаб сўзлаб берди...

* * *

Аҳмад: Отам сўзимга қулоқ осмади, мулозимлари менга душман бўлиб қолишди.

Хадича: Ўзингни қўлга ол, болам. Сен истаган нарса осон иш эмас. Сен ўз вазифангни бажардинг, бўлди, бас.

Аҳмад: Мени отамнинг Маҳшаргоҳдаги аҳволи хавотирга соляпти, онажон. Наҳотки отам учун ҳеч нарса қила олмасам. Наҳотки унга ҳеч қандай фойдам тегмаса?!

Хадича: Аллоҳдан кўрқ, болам. Отанг ҳақиқа дуо қил.

* * *

Хорун: Мен уни мендан юз ўгириб кетди, деб ўйлабман-а, аттанг.

Хадича: Йўқ, асло. У сизни қаттиқ севарди, ҳазратим. У кундузлари ишлаб, пулини фақир-мискинларга садақа қилиб, тунларини ибодатда ўтказар эди. Жисми ҳам шу сабабдан ўта заифлашиб кетган эди.

* * *

Хадича: Болам, ўзингни ҳадеб уринтиравермасанг-чи, Худога шукр, ўлар-қолар ҳолимиз йўқ, аҳволингга бир қара.

Аҳмад: Ахир, ўзингиз биласиз-ку, садақа амалларнинг аълоси, молларнинг яхшиси инсон ўз қўли билан бажариб топганидир. Мен пул топиб садақа қилмоқни хоҳлайман, шоядки Аллоҳ отамни авф этса...

* * *

Хадича: Эй амирал-муъминин, мен ҳам сиздан бир нарса ҳақида сўрасам, майлими?

Хорун: Бемалол, хола.

Хадича: Аҳмаднинг онаси Оминага қандай уйлангансиз? У нима сабабдан Басрага кел-

ди? Мен бу ҳақда ундан сўрай олмаганман.

Хорун: Албатта, сўзлайман. Бу воқеа отам Маҳдийнинг ҳаётлиги даврида бўлган эди. Ёшим ўн еттида бўлиб, от минишни ёқтирардим. Кунларнинг бирида пойтахт ташқарисида айланиб юриб, бир уй рўпарасидан чиқиб қолдим. Уй олдида бир қиз сут соғарди. Мен ундан сут сўрадим, у сут тутди. Мени унинг ҳаёси, сўзлари тажжубга солди. Ҳар сафар унинг олдига келарканман, унга бўлган муҳаббатим зиёда бўла борди. Унинг оиласига ўзимни савдогар деб таништирдим. Вақт ўтиб унга маҳфий тарзда уйландим. Чунки отам Маҳдий мени Зубайда исмли бир қариндошимга унаштириб қўйган эди. Зубайдага уйлангунимгача Оминанинг олдига тез-тез келиб турдим, шу орада отам вафот этди, мен эса халифалик ташвишлари билан бўлиб, бир қанча муддат Оминанинг олдига боролмай қолдим. Бироқ кунларнинг бирида ўз ҳақимдаги бор ҳақиқатни айтиб, Оминани саройимга олиб келиш ниятида йўлга отландим.

* * *

Омина: Ҳожам, наҳот шу вақтгача мени кўргингиз келмаса, тинчликми?

Хорун: Бугундан эътиборан сендан ажрамайман, Омина. Энди биз Бағдоддаги қасримда яшаймиз.

Омина: Ие, қаср сотиб олдингизми?

Хорун: Йўқ, сотиб олмадим, балки отамдан мерос қолди.

Омина: Ла ҳавла ва ла қуввата илла биллаҳ. Наҳотки мен унинг вафотидан бехабар бўлсам.

Хорун: Сенинг ҳам хабаринг бор...

Омина: Йўқ, Худо ҳаққи, мен унинг исми Маҳдий эканидан бошқа ҳеч нарса билмайман.

Хорун: Унинг вафотидан бутун мамлакат хабардор.

Омина: Нима демоқчисиз, Хорун?

Қуръонни ўрганиш ва бошқаларга ўргатиш

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар:

«Қуръонни ўқинглар! Зеро, Қуръон қиёмат куни шафоат қилади» (Муслим ривояти).

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар:

«Сизларнинг яхшиларингиз Қуръонни ўрганиб, ўргатганингиздир» (Бухорий ривояти).

Салом бериш

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар:

«Сизлар мўмин бўлмагуни-нгизча жаннатга киролмайсизлар. Аллоҳ учун бир-бирларингизни севмагунигизча мўмин бўлолмайсизлар. Сизларни муҳаббатли қиладиган ишни айттайми? Бир-бирларингизга ўзаро салом беришни кўпайтиринглар» (Муслим ривояти).

Бетоб одамни зиёрат қилиш

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар:

«Қайси бир мусулмон киши бетоб бир мусулмонни эрталаб-даноқ бориб, ҳолидан хабар

олса, кечгача етмиш минг фаришта унинг ҳаққига салавот айтади (яъни, гуноҳини Аллоҳдан сўраб, дуо қилиб туради). Агар кечга томон бориб зиёрат қилиб келса, тонг отгунга қадар етмиш минг фаришта унинг ҳаққига салавот айтади ва унинг учун жаннатда бир хирмон (ноз-неъмат) ҳозирланади» (Имом Термизий, Абу Довуд ва Ибн Можажа ривояти).

Абдул Азим
ЗИЁУДДИН
тайёрлади.

Адабиёт

Ҳорун: Мўминлар амири Маҳдийнинг вафот этганини эшитмадингми?

Омина: Эшитдим.

Ҳорун: У менинг отам.

Омина: Отангиз?!

Ҳорун: Ҳа, мен унинг ўғли Ҳорунман.

Омина: ...*(ийғлайди)*

Ҳорун: Нега йиғлайсан, ази-зам. Эрингнинг халифа бўлгани сени хурсанд қилмайдими?

Омина: Йўқ! Унга эмас, унга эмас.

Ҳорун: Нега бўлмаса?

Омина: Мен билган Ҳорун... энди йўқ...

Ҳорун: Тушунмадим?

Омина: Сиз Зубайда бинти Жаъфарнинг эрисиз.

Ҳорун: Авваламбор, сенинг эрингман.

Омина: Ҳайҳот, у сизга мenden яқинроқ... қариндошингиз...

Ҳорун: Лекин, кўз очиб кўрганим ўзингсан, сен менинг биринчи муҳаббатим...

Омина: Ҳорун, энди сиз аввалгидек бўлолмайсиз!

Ҳорун: Муҳаббатимни инкор қилишга ҳаққинг йўқ!

Омина: Мени қаерга олиб бормоқчисиз?

Ҳорун: Қасрга.

Омина *(наст овозда):* Зубайдага кундош бўлишга. Айтинг-

чи, Ҳорун, фақат тўғриси айтинг, Зубайдага кўрсатган иззат-икромингизни бир пайтнинг ўзида менга ҳам кўрсата оласизми?

Ҳорун: ...

Омина: Нега жавоб бермайсиз? Гапиринг?

Ҳорун: Бу жуда оғир савол... Лекин...

Омина: Эй Ҳорун, сўзимни тингланг. Агар халифанинг ўғли эканингизни билганимда сизга турмушга чиқмаган бўлардим. Энди менинг жавобимни беринг.

Ҳорун: Асло, мен сени севаман!

Омина: Ўз уйимда мени холи қўйинг, майли, истаганингизда келарсиз.

Ҳорун: Мен бошқа келиб туролмайман.

Омина: Ундай бўлса, жавобимни беринг.

Ҳорун: Йўқ, сени олиб кетгани одам жўнатаман.

Омина: Мен чўри эмас, хур аёлман.

Ҳорун: Мен эсам, подшоҳман!

Омина: Менга энди бари бир...

* * *

Хадича: Сўнг унга одам жўнатдингизми?

Ҳорун: Йўқ, мен унга айтган сўзларимдан афсусда эдим, ундан узр сўраб, кейин қасрга келишга кўндириш мақсадида бир неча кундан сўнг унинг олдига яна бордим. Лекин, кулба кимсасиз хувиллаб ётарди. Унинг кетидан одам солдим, бироқ барча ҳаракатларим бефойда...

Хадича: Унинг ҳомиладор эканини билармидингиз?

Ҳорун: Бу нарса менинг хавотиримни баттар оширарди.

Хадича: Аллоҳ унинг жойини жаннатда қилсин! Унинг бу йўлни тутишига сизга бўлган чексиз муҳаббати сабаб бўлган.

Ҳорун: Э-воҳ, қани эди унинг бу ердалигини аввалроқ билганимда!

Хадича: Бу Аллоҳнинг иродаси. Аллоҳ хоҳлаган нарса бўлади...

Н. ВЎКЕР

САБЗАВОТ ШАРБАТЛАРИ ДАРДЛАРГА ДАВО

*Касалликлардан сақланиш ва даволашда
улардан фойдаланиш усуллари*

Пиширилган овқат

Аввалги бобларда айтилганидек, тар, яъни, янги мева ҳамда сабзавотларнинг шарбатлари танамиздаги барча ҳужайраларни зарур унсурлар билан энг самарали ўзлаштириладиган тарзда таъминлаб туради.

Биз бир нарсани яхши тушуниб етмоғимиз керакки, гарчи пиширилган ва ишланган озиқ-овқат маҳсулотлари борлиғимизни таъминлаб турсалар-да, бу ҳали улар танамизга ҳаётий куч-қудрат бағишловчи зарраларни қайта тиклашини англамайди. Билъакс, доимий равишда пиширилган ва ишланган таом истеъмол қилиш ҳужайра ва тўқималарнинг тубдан ўзгариб кетишига, яъни, ўз хусусиятларини йўқотишига олиб келади.

Танамиз ҳужайраларини қайта тиклашга фойда берадиган моддани қонга еткази оладиган дори ҳали дунёда йўқ.

Кунига тўрт-беш марталаб овқатлансак-да, овқатларимизда зарур унсурлар йўқлиги ва энзимлар мувозанати бузилганлиги оқибатида танамиз очлигича қолавериши мумкин.

Мева шарбатлари инсон вужудини тозаловчи восита бўлиб хизмат қилади. Лекин шарбати олинadиган мева пишган, яъни, яхши етилган бўлиши керак. Меваларни таркибида крахмал ва қанд моддаси бўлган таомлар билан қўшиб истеъмол қилмаслик лозим, бунга камдан-кам ҳоллардагина йўл қўйилиши мумкин. Хилма-хил мевалар танани барча зарур углеводлар ва қанд билан таъминлайди.

Сабзавот шарбатлари танани камолга етказувчи ва кучга тўлдирувчи моддалардир. Улар инсон танаси учун зарур бўлган барча аминокислоталар, маъданли тузлар, энзимлар ва дармондориларга бойдир. бироқ улар янгилигида, хомлигича ҳамда бузилишдан сақловчи моддалар қўшилмасдан ва сабзавотда сиқиб олиб истеъмол қилинган ҳолдагина шундай хусусиятларга эга бўлади. Энг қимматли моддалар тўқимачалар қаърида чуқур яширинганлигидан уларни чиқариб олиш ҳам мушкул, шу боисдан сабзавотни истеъмол қилишда кўпроқ чайнаш керак. Шарбатини чиқаришда ҳам унинг бу жиҳатига эътибор бериш талаб этилади.

(Давоми. Бошланиши ўтган сонда.)

Ўсимликлардан тайёрланган хом овқат инсонга озуқа бўла олади. Лекин болаликдан фақат пиширилган таом еб ўрганган одам бу одатини тарк этиб, бирдан хом овқатга ўтиб кета олмайди. Қолаверса, озуқасини пиширилгандан хомга кескин ўзгартириши кишини ғалати безовталикларга олиб келиши мумкин. Аммо қандай бўлмасин, бу безовталик фақат фойдалидир, вужуд тозаланаётганидан далолатдир.

Овқатни ҳазм қилиш жараёни одатда у истеъмол қилинган, уч-тўрт ёки беш соат давом этади. Сабзавотларнинг хом шарбатини ичганимизда эса, бутунлай бошқача ҳолат юз беради. Улар ичишимиз биланоқ ўн-ўн беш дақиқада ҳазм бўлиб, ўзлашиб кетади. Бунинг устига, улар қарийб тўлиқ равишда танамиз ҳужайралари, тўқималари, безлари ва бошқа аъзоларини озиқлантиришга ва тиклашга хизмат қилади. Ҳазм бўлиш ва танага ўзлашиш жараёни ниҳоятда тез ва самарали эканидан ташқари, ҳазм органларига ҳам жуда кам оғирлик тушади, холос. Шу сабабдан ҳам натижа дарров сезилади.

Жонли органик сув

Қанча шарбат ичиш мумкин?

Шарбатни ўзингизни зўрламасдан, лаззатланиб, қанча кўтарса, ичаверишингиз мумкин. Одатда, яхши натижага эришмоқ учун кунига камида 600 грамм шарбат ичиш зарур. Ҳар куни бир литрдан тўрт литрға қадар ичилгани маъқулроқ. Шарбатни қанча кўп ичсак, исталган самарага шу қадар тез эришамиз.

Органик ва ноорганик (тирик ва ўлик) сув мажудлигини кўплар билмасе керак. Табиат ўлик ёмғир сувини ёки ариқ сувини жонли атомларга эга жонли-тирик сувга айлантириб берадиган лаборатория билан таъминлаган. Қувурдан келадиган сув шундай ўлик сувки, ундаги атомлар батамом ҳаётдан маҳрум маъданий унсурларни ташкил қилади. Устига устак, бу сув бошқа шахарларда ўлик (ноорганик) хлор ва бошқа кимёвий моддалар билан ифлослантирилиб, инсон ёки ҳайвон учун бутунлай яроқсиз аҳволга келтирилади. Ёмғир суви сингари чашма суви ҳам ўлик сув ҳисобланади.

Жонли тирик сувнинг бирдан-бир манбаи — сабзавот ҳамда меваларимиз, айниқса, улардан олинadиган шарбатлардир.

Бироқ, такрор огоҳлантираимиз, ўзининг жонли, органик хусусиятларини сақлаб қолишлари учун шарбат-

лар хом ҳолида бўлмоғи лозим. Улар қайнатилмаслиги, ишловга тортилмаслиги, консерва ва паста ҳолига келтирилмаслиги керак. Йўқса, унинг барча энзимлари нобуд бўлиб, атомлари (ноорганик) ўлик ҳолга келиб қолади. Бундай ўзгариш унинг таркибида бўлган сув, маъданлар ва кимёвий атомларга тааллуқлидир.

Беда

Ниҳоятда қимматли фойдали ўсимлик бўлган беда фақатгина инсон таркибидаги мавжуд барча асосий маъданлар ва кимёвий унсурларга бойлигидан ташқари, илдишлари 10-30 метр чуқурликка кириб бориши туфайли, тупроқнинг пастки қатламларида бўладиган ноёб унсурларга ҳам эгадир.

Беда шарбати

Ўсимликлар ўлик (ноорганик) моддаларни жонли хужайра ва тўқималарига айлантиришдек ажойиб хусусиятга эга. Ўтхўр ҳайвонлар бу ўсимликларни хомлигича истеъмол қилиб, жонли озукани янада мураккаброқ жонли организмга айлантирадилар.

Сабзавотларми ёки мевали дарахтлар, ўтларми, ишқилиб, ўсимликларнинг барча турлари ҳаво ва сувдан ўлик унсурларни олиб, жонли тирик унсурларга айлантириб туришади. Улар ҳаводан азот ва углерод, тупроқдан азот ва маъданли моддалар, сувдан кислород ва водород олишади.

Бедани овқат ўрнида истеъмол қилиш кишига умрининг охиригача тансиҳатлик, куч-ғайрат бахш этади, бу ҳолда тананинг юқумли касалликларига қаршилик кўрсатиш қобилияти ҳам ниҳоятда юксак бўлади.

Янги беда шарбати жуда кучли бўлгани сабабли уни сабзи шарбати билан қўшиб ичган маъқулроқ. Бу ҳолда ҳар иккала шарбат берадиган фойда ҳам кўпроқ бўлади. Бундай омухталиқ кўпгина қизил қон томир (артерия) касалликлари ва юрак фаолияти билан боғлиқ хасталикларга яхши ёрдам бериши қайд этилди.

Нафас олиш тизими, айниқса, ўпка ва калла сунгачининг юз қисми бўшлиқларида ўзгаришлар кузатиладиганида хлорофил жуда яхши наф беради. Оғриқларнинг, бўшлиқлар зарарланишининг, бронхиал ва нафас қисми (астма)нинг шу жумладан, пичан иситмасининг сабабчиси шиллик моддадир.

Сигир сути, ун ва бойитилган қанд маҳсулотлари истеъмол қилмайдиган, доим хом сабзавот билан овқатланувчилар бундай касалликлардан холидирлар, айниқса, агар болалиқ чоғлариданоқ бундай овқатлардан ўзларини тийиб келган бўлсалар. Бу гапларда ҳеч қандай ғайриоддийлик йўқ. Буларнинг ҳаммаси соғлом ақлга тўғри келадиган, табиий насалар бўлиб, асло шубҳа уйғотмайдиган тажрибалар асосида исботланган ҳақиқатдир.

Хом ўсимликлардан ташкил топган таомлар билан озукланувчи кишилар хатто қариб қолган чоғларида ҳам юқорида санаб ўтилган хасталиклардан осонгина — жароҳлик ёки дори-дармонлар кўмасиз қутула оладилар.

(Давоми келгуси сонда)

Офият бўлсин

Журналимизнинг ушбу сонидан бошлаб аёлларимиз учун «Дастурхон» рукнида ҳар хил таом ва пишириқларни тайёрлаш юзасидан маслаҳатлар беришни ниёт қилдик. Бу борадаги тажрибаларингиз билан ўртоқлашасиз деган умиддамиз.

Пишлоқ

Масаллиқ: 1 кг творог, 1 литр сут, 2 ош қошиқ сариёғ, 2 та тухум сариғи, бир чимдим чой содаси, таъбга кўра туз.

Тайёрлаш: Биринчи идишда сут қайнатилиб, творог қўшилади. Қайнаб, ҳосил бўлган зардоб олиб қўйилади. Иккинчи бир идишда тухум сариғи, сода аралаштирилиб, кўпиртирилади ва биринчи идишдаги зардобдан ажралган масаллиққа қўшиб, аралаштирилади. Таги олмаслиги учун ковлаб, 3-4 дақиқа паст оловда пиширилади. Бу муддат оралиғида қоришмани ковлаш бир оз қийин кечади. Шу боис миксерда аралаштириш қулай. Оловдан олингандан сўнг сариёғ оз-оздан қўшилади. Сўнгра ёғ суртилган идишларга сузилиб, совуқ жойга қўйилади.

Ўрик мурабболи пирог

Масаллиқ: 250 гр маргарин, 4 тухум сариғи, 10 гр хамиртуриш, 4 ош қошиқ шакар, 1 чимдим туз, қуритилиб майдаланган лимон пўстидан тайёрланган лимон седраси ва масаллиққа қараб ун.

Крем: ўрик мураббоси, 4та тухум оқи, 100 гр ёнғоқ.

Тайёрлаш: Масаллиқлардан хамир қорилиб, тўрт бўлакка бўлинади. Ҳар бир бўлак алоҳида-алоҳида ёйилиб, ҳар ёйилган бўлакка мураббо сурилади. Сўнгра устма-уст қўйилади. Иккинчи бир идишда тухум оқлари кўпиртирилиб, ёнғоқ қўшиб, крем тайёрланади ва охириги бўлак устига сурилади. Сўнг 2 соат давомида тиндириб қўйилади. Ўртача оловда пиширилади.

Маслаҳатлар

* Тухумнинг оқи алюминий идишда кўпиртирилмайди. Чунки ранги ўзгариб қолади.

* Пишириқларга ишлатиладиган ёғлар оғзи маҳкам ёпилган идишда икки ҳафтагача 4-6 даражали ҳавода яхши сақланади.

* Хамиртурушни 3-4 даражадан баланд бўлмаган илиқ ҳароратда сақлаган яхши.

* Хамиртуришнинг ўртача меъёри 1 кг унга 20-40 гр.ни ташкил қилади.

* Пишириқларни пиширишдан аввал газ духовкасини 10 дақиқа, электрли духовкани эса 25 дақиқа олдин ёқиб қўйиш яхши натижа беради.